

TÜRKİYE’DE ESNAF AİLESİ OLMAK ARAŞTIRMASI, ANALİZİ ve RAPORU

Dilara DÖNMEZ
Fatıma Serra KAHRAMAN

Danışman
Prof. Dr. Sutay YAVUZ

Ankara, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	3
ABSTRACT	4
3. LİTERATÜR TARAMASI.....	5
4. ESNAFLIĞIN OLUŞUMU VE TARİHÇESİ	7
5. ARAŞTIRMANIN AMACI	8
6. ARAŞTIRMA SORULARI	8
7.YÖNTEM.....	11
7.1. ÖRNEKLEM	12
7.2.SAHA UYGULAMASI	14
8.BULGULAR	14
8.1.MESLEK SEÇİMİ.....	15
8.2.MESLEKİ ZORLUKLAR	17
8.3. GELİR DURUMU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER	19
8.4.ESNAF AİLELERİNİN İŞE DESTEĞİ VE İŞE KATILIM EĞİLİMLERİ	21
8.5. ÇOCUKLARIN ESNAFLIK MESLEĞİNE YÖNELİMİ.....	23
8.6.EBEVEYN GÖRÜŞLERİ: ÇOCUĞUN ESNAF OLMASINI İSTEME DURUMU	26
8.7. ÇALIŞMA VE AİLE HAYATI DENGESİ	27
8.8.AİLE İÇİ İŞ BÖLÜMÜ	29
8.8.1. ÇOCUK BAKIMI.....	30
8.8.2.YAŞLI BAKIMI	32
9.SONUÇ VE TARTIŞMA	33
10.ÖNERİLER.....	37
KAYNAKÇA.....	39
12. EKLER	40
EK1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANKET FORMU	40

ÖZET

Türkiye'nin ekonomik altyapısının arka planında kritik bir yere sahip olan esnaflıkla uğraşan insanlar, birden çok mesleki grubu bir çatı altında toplayan ve toplumsal ilişkilerin güçlenmesinde payı olan bir kesimdir. Ekonomik gelişmelere ve ticari ilişkilere olan katkılarının yanında esnaf olmak, toplumda ortak değer ve normlar çevresinde şekillenerek kendine has bir kültür oluşturmuştur. Esnaflıkla uğraşan bireyin iş yaşamı boyunca karşılaştığı her deneyim, o bireyin kendisini olumlu veya olumsuz etkilemesinin yanında bireyin ailesi de bu deneyimlerden etkilenmektedir. Bu projede esnaf ailelerinin yaşamları boyunca esnaf yakını olmaktan kaynaklı karşılaştıkları durumlar ve bu durumların bu kişileri nasıl etkilediğinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu araştırma, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma metodu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile nicel yöntemlerden birisi olan anket tekniği birlikte kullanılarak daha kapsamlı veriler elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Esnafarla gerçekleştirilen birebir görüşmelerden önce beş bölümden oluşan interaktif anket, kartopu yöntemiyle oluşturulan örneklemde bulunan katılımcılara iletilmiştir. Anketin içerdiği sorular proje ve anket detayları, demografik bilgiler, yaşlı bakımı, çocuk bakımı ve iş tanımı ve detayları başlıkları altında kategorize edilmiştir. Esnafardan alınan anket cevaplarına istinaden rastgele seçilen 12 esnaf ile yüz yüze yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ile anket sonucunda elde edilen temel bilgiler ışığında esnaf ailelerinin deneyimlerinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler ışığında esnafların aileleriyle olan ilişkilerinin ve onlara ayırdıkları vaktin esnaflıkla uğraşmaktan kaynaklı olarak doğrudan ve dolaylı olarak etkilendiği görülmektedir. Bazı esnaf için esnaf olmanın olumsuz etkileri ağır basarken bazı esnaf ise hem kendilerinin hem de ailesinin olumsuz etkilenmediğini düşünmektedir. Esnafın işlerinin getirdiği çalışma programı ve belirsiz saatlerden kaynaklı olarak ailelerine az vakit ayırabildiği görülmektedir. Özellikle eşlerin ve çocukların bu durumdan olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Esnaf, Aile, Esnaf Ailesi, Esnaf Çocuğu, Aile İçi İletişim, Aile İçi İş Dağılımı, Yaşlı Bakımı, Çocuk Bakımı

ABSTRACT

People involved in trades, which hold a critical place in the foundation of Turkey's economic infrastructure, unite multiple professional groups under one roof and contribute to the strengthening of social relations. In addition to their contributions to economic development and commercial relations, being a tradesperson has also created a unique culture within society, shaped by shared values and norms. Every experience a tradesperson encounters throughout their career not only positively or negatively impacts the individual themselves but also their families. This project aims to understand the situations that tradespeople's families face throughout their lives as a result of being close to tradespeople and how these situations affect them. This research was conducted using a mixed research method, combining qualitative and quantitative research methods. The aim is to obtain more comprehensive data by combining semi-structured in-depth interviews, a qualitative research method, with surveys, a quantitative method.

Prior to the one-on-one interviews with tradespeople, a five-section interactive survey was distributed to participants in the sample formed using the snowball method. The survey questions were categorized under the following headings: project and survey details, demographic information, elder care, child care, and job description and details. Based on the survey responses, semi-structured in-depth interviews were conducted face-to-face with 12 randomly selected tradespeople. The aim was to better understand the experiences of tradespeople's families, drawing on the basic information gathered from the survey.

The data obtained in the study demonstrates that tradespeople's relationships with their families and the time they spend with them are directly and indirectly affected by their involvement in trades. While the negative effects of being a tradesperson are overwhelming for some tradespeople, others believe neither they nor their families are negatively affected. It is observed that tradespeople have little time for their families due to the work schedules and uncertain hours associated with their work. Spouses and children were particularly negatively affected by this situation.

Keywords: Tradesman, Family, Tradesman Family, Tradesman's Child, Family Communication, Distribution of Work Within the Family, Elderly Care, Child Care

3. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de esnaflar ile ilgili yapılmış çalışmalar bulunsada literatürde esnaf ailesi olmanın beraberinde getirdiği sorumluluk ve sorunlar konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Farklı meslek dallarında çalışan esnafların ailelerinin çalışan bireyin ‘esnaflık’ yapmasından kaynaklı olarak edildiği olumlu ve olumsuz deneyimler esnaf ailelerinin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Birebir esnaf ailelerini içeren akademik çalışmalar bulunmasada aile-iş çatışması, esnafılıkta sosyal sermaye ve aile desteği gibi konuları ele alan çalışmalar esnaf ailesi olmak hakkında ipuçları vermektedir.

Gülsoy & Şişecioğlu (2023) Erzurum’da anlam değişikliği gösteren esnaf hareketlerini e-ticaret etkilerini de ele alarak incelediği “Esnaf Kültürünün Değişimi: Erzurum’da E-Ticaretin Etkisi” isimli çalışmada esnafılığı kültürel perspektiften inceleyerek esnaf işletmelerini sosyalleşmenin gerçekleştiği alan olarak nitelendirilmektedir. Aile, esnaf çalışanlar için önem arz etmektedir. Esnafların ihtiyaç duyduğu zamanlarda diğer aile üyeleri yardıma koşmaktadır. Araştırma bulgularına göre Erzurum’daki esnaf katılımcıların çoğu mesleklerini ailelerinden devralmaktadır (Gülsoy & Şişecioğlu, 2023).

Gürel, Özsoy & Dönmez (2017) gerçekleştirdikleri “Aile Sağlığı Merkezlerinde Çalışan Evli Hemşirelerin İş-Aile Çatışma Düzeyini Etkileyen Faktörler” isimli çalışmada iş-aile çatışmasını hemşirelerin deneyimlerini ele alarak incelemektedir. Özellikle aile sağlığı merkezleri gibi toplumsal sağlık kuruluşunu ele alarak hemşirelerin iş-aile çatışmasını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlayan araştırmacılar birden fazla etkenden bahsetmektedir. Alınan ücret, çalışılan yıl, iş memnuniyeti ve haftalık çalışma saati bu etkenlerden bazılarıdır (Gürel, Özsoy & Dönmez, 2017).

Karapınar, İlsev & Ergeneli (2006) “İş-Aile ve Aile-İş Çatışmasına Etki Eden Demografik Değişkenler ve Bu Çatışmalar Arasındaki İlişki” isimli araştırmada bireylerin yaşadığı iş-aile ve aile-iş çatışmalarında etkili olan demografik değişkenleri ele alırken bu iki çatışma arasındaki ilişkiyi de incelemektedir. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre bireylerin sahip olduğu çocukların yaşı ile yaşadıkları çatışmalar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Daha küçük yaşta çocuğu olan çalışanların daha fazla iş-aile çatışması yaşadığı belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarında bu duruma dair birkaç etkenden daha bahsedilmektedir. Eşin çalışıp çalışmaması bu

etkenlerden bir tanesidir. Eşi ve kendisi aynı anda çalışan bireylerin eşi çalışmayanlara nazaran daha az çatışma yaşadığı gözlemlenmiştir (Karapınar, İlsev & Ergeneli, 2006).

Akçakaya & Bağrıyanık (2019) esnafılık ile sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki kurduğu “Esnaflara Dair Çalışmaların Kayıp Halkası: Sosyal Sermaye” isimli çalışmada, esnafılığın ekonomik sermaye boyutunun yanında sosyal sermayenin sağlanmasında da önemli bir yeri olduğundan bahsetmektedir. Ailenin sosyal sermaye oluşumu sürecindeki yerine değinen araştırmacılar, esnafların karşılaştıkları zorluklar karşısında daha dirençli şekilde durabilmelerinde ailelerinin katkısının ciddi bir yeri olduğuna değinmektedir. Esnaflar ekonomik sermayelerini edinirken karşılaştıkları sorunlarla baş etmek için ilk olarak kendi ailelerinin desteğine başvurmaktadır. Türkiye’deki ekonomik gelişmelerde etkili olan işletmelerin çoğunun büyük işletmeler haline gelmeden önce aile işletmesi olmaları, ailenin işletmenin niteliğini daha da iyileştirmede kayda değer bir etken olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlara göre ekonomik kriz içinde bulunan esnafların bu kriz halinden çıkmak için başvurdukları ikinci yolun aileye borçlanmak olduğu görülmektedir. Bu durum esnafların yaşamlarında edindikleri sosyal sermaye kaynaklarından birisi olan ailenin esnaflar için oldukça büyük önem arz ettiğini göstermektedir. En sık başvuru alan üçüncü yolun aileden işgücü yardımı almak olarak belirlenmesi bu varsayımı destekler niteliktedir. Buradan da anlaşılabileceği üzere aile, esnafların desteğe ihtiyaç duyduklarında başvurdukları, hem maddi hem manevi destek aldıkları bir kurumdur (Akçakaya & Bağrıyanık, 2019).

Tomak & Yıldız (2024) Mersin’de gerçekleştirdikleri “Esnaf Ekonomisi ve Uygulamaları: Mersin Örneği” isimli araştırma ile Mersin’de bulunan esnaflar arasından belirlenen meslek sahiplerinin seçilmesiyle genel değerlendirme yaparak esnaflar için güncel ve gelecek sorunlara fayda sağlayabilecek çözüm önerileri sunmak amaçlanmaktadır. Araştırmanın bulguları içinde esnaf ailelerini de içeren kısım dikkat çekmektedir. Bulgulara göre esnafılık yapan bireylerin önemli bir bölümü aile mesleklerini devam ettirmektedir. Bu süreçte mesleki eğitim ve deneyimlerini de aileleri aracılığıyla edinmektedirler. Ayrıca katılımcıların büyük bir bölümünün esnaflığa başlarken sahip oldukları sermaye ilk olarak kendi sermayesi iken ikinci olarak ailelerinden edindikleri sermaye olmaktadır (Tomak & Yıldız, 2024).

Çalışan bireyler kişisel yaşamları ile iş yaşamlarını aynı anda idare etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ve iki yaşantı arasındaki dengenin kurulma zorluğu bireylere ailevi

problemler gibi birçok noktada sorunlar yaşatmaktadır. Görüldüğü üzere Türkiye’de esnaflıktan bağımsız olarak bireyin yaşadığı iş-aile çatışmasını ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Bunun yanında Türk toplumunda normal iş tanımlarından farklılaşan ve farklı iş temposuna sahip olan esnafların aile üyelerinin bu iş temposuna bakış açısını konu alan çalışmalarda eksiklikler mevcuttur. Her ne kadar içerisinde esnafların aile ilişkilerine ve aile-iş deneyimlerine dair veri ve bulgular bulunduran çalışmalar bulunsa da esnaf ailelerinin perspektifinden tam anlamıyla bakan ve bu alandaki sorunlara çözüm getirmeyi amaçlayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, esnaf ailesi olmanın beraberinde getirdiği sorumluluklar, sorunlar ve olumlu-olumsuz her deneyimin anlaşılmasını amaçlayarak literatürdeki eksiklerin kapatılmasında anlamlı bir katkı ortaya koymayı hedeflemektedir.

4. ESNAFLIĞIN OLUŞUMU VE TARİHÇESİ

Esnaf olarak tanımladığımız kişiler kurumsallaşmamış, küçük işletmelere sahip olan ve farklı iş süreçlerinin hemen hemen hepsinde yer alan kişilerdir (Demirer vd., 2017). Esnaf adı altında tek bir meslekten bahsetmek mümkün değildir. Esnaflık geçmişte ve günümüzde birden çok mesleği tek bir çatı altında toplayan kültürel bir altyapıya sahiptir. Günümüzde en çok bilinen ve esnaf olarak tanımlanan mesleklere bakkal, lokantacılık gibi meslekler örnek verilebilmektedir.

Toplumda ekonomik işleve sahip olan meslek sahibi bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları ve ‘esnaflar’ olarak adlandırdığımız topluluğun oluşumu eski tarihlere dayanmaktadır. Türklerin Anadolu’ya göçü ile birlikte yerleşik hayata geçilmesi ve ticaret gibi unsurların toplumda daha işlevsel hale gelmesiyle birlikte ortaya çıkan Fütüvvet Teşkilatlanması esnaflık hareketlerinin teşkilatlanma şeklinde ortaya çıktığı topluluktur. Dönemin siyasi aktörlerinin fütüvvet teşkilatlanmasını gerek sosyal gerek siyasi araç olarak kullanması esnaflar birliğinin daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur (Malkoç, 2016). Bu anlamda Fütüvvet Teşkilatı siyasi ve dini arka planı bulunan bir bütünleşme hareketi olarak görülse de ortak bir kültür etrafında birleşerek toplumdaki birçok sosyal konuda da aktifliğini sürdürmüştür (Koşay, 1977).

Fütüvvet teşkilatlanmasından sonra evrilerek Ahi Teşkilatı adı altında aktif şekilde etkinliklerine devam eden esnaf ve sanatkarların oluşturduğu birlik günümüzde görülen esnaf dayanışmasının temellerinin atıldığı örgütlenmedir. 15.yüzyıla kadar hem siyasi hem de ticari emellerle ilerleyen Ahi Teşkilatı, bu yüzyıldan sonra siyasi ve askeri emellerini dışarıda bırakarak daha çok ekonomik ve kültürel bir teşkilat halini almıştır (Deveci, 2021). Edepli ve ahlaklı

davranışı benimseyen ve dönemin insanlarına bu konularda öğütler veren teşkilat mesleki eğitimleri de ön planda tutmaktaydı. Bu anlamda günümüzde aktif şekilde kurumsallaşan Esnaf ve Sanatkarlar Derneği (ESDER) gibi dernekler Ahilik Kültürü Haftası gibi programlarla Ahilik geleneğini yaşatarak esnaflığın Türkiye toplumu için ne denli kıymetli olduğunu göstermektedir.

5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye’de esnaflar, birçok meslek için mesleki ilerlemenin sürdürülmesi ve ülke çapında her türlü ticari sürecin gerçekleştirilmesinde kritik rol oynamaktadır. Yaygın olarak mahalle aralarında kurumsallaşmamış ve küçük işletmelere sahip olan esnaflar işletmenin bulunduğu bölgedeki insanlarla da sıkı ilişkiler içerisinde. Bu anlamda esnaf olmanın ekonomik temelli özelliklerinin yanında kültürel birlikteliği güçlendirici yönü de vardır. Esnaflık yapan ve mesleğinin gerektirdiklerini yerine getiren esnaflar kurumsallaşmamış olduklarından kaynaklı olarak genellikle bulundukları bölgede tanınan ve yerli halkın başvurduğu kesimdir. Esnaf aileleri tüm bu süreçte esnafların çevresinde birincil ilişki içinde bulunduğu kimselerden oluşmaktadır. Sürdürdükleri meslek ve işlettikleri işletme gereğince esnaflar bazı olumlu ve olumsuz deneyimler edinmektedirler. Esnafların edindikleri bu deneyimlerden yalnızca kendileri değil aileleri de etkilenmektedir. Günümüzde esnafları konu alan birçok çalışma bu deneyimleri değerlendirilmeyi ve olumsuzluklara çözüm bulmayı amaç edinmiştir; fakat esnaf aileleri ve bu ailelerin esnaflıkla uğraşan bireyin ailesi olmaktan doğrudan ve dolaylı olarak nasıl etkilendiği konusunda eksiklikler vardır. Bu araştırmada temel olarak esnaf ailesi olmanın ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz durumların değerlendirilerek esnaf ailelerinin daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır.

6. ARAŞTIRMA SORULARI

Bu araştırmada kullanılan iki farklı veri toplama yöntemi gereğince birbiriyle ortak konular içeren iki farklı soru listesi oluşturulmuştur. İlk olarak beş aşama ve 43 sorudan oluşan anket interaktif şekilde katılımcılara yönlendirilmiştir. Anketin ilk bölümünde araştırmanın konusu, anket soruları ve bölümleri detaylı şekilde açıklanarak araştırmanın etik gerekliliklerini koruma amacı ile oluşturulan onam formu katılımcılara sunulmuştur. Burada onam formu ile katılımcıların herhangi bir zorunluluk hissetmeden kendi taleplerine uygun şekilde katılım sağlamaları beklenmektedir.

Anketin ikinci bölümünde katılımcıların temel demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amaçlanmaktadır. Bu bölümde 16 soru bulunmaktadır. Cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumunu konu alan sorular ve benzerleri bu bölümde yer almaktadır. Anket aracılığıyla bu soruların yanıtlarının öğrenilmesi hem katılımcı hakkında genel bir veri şablonu oluşmasına fayda sağlamanın yanında yüz yüze gerçekleştirilecek derinlemesine görüşmelerin daha verimli ve planlı şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu bölümde yer alan son soru, “Hanenizde 65 yaş ve üzeri birey var mı?” şeklindedir. Katılımcılar, verdikleri yanıt doğrultusunda anketin ilgili alt bölümüne yönlendirilmektedir: “Evet” yanıtı verenler üçüncü bölümdeki yaşlı bakımı kısmına, “Hayır” yanıtı verenler ise dördüncü bölümdeki çocuk bakımı kısmına yönlendirilmektedir.

Anketin üçüncü bölümü esnaf katılımcıların hanelerinde yaşayan 65 yaş üstü bireylerin bakım ve ihtiyaçları ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Bu bölüm toplamda 5 sorudan oluşmaktadır. Evdeki yaşlı bireyle kimin ilgilendiği, katılımcının yaşlı bakımı ile ilgili bir destek alıp almadığı ya da bu konu ile ilgili ne tür sorunlarla karşılaştığı bu bölümdeki sorular sonucunda elde edilmesi beklenen verilerdir.

Anketin dördüncü bölümü esnaf katılımcının sahip olduğu çocuk ve bu çocukların bakımı ile ilgili soruların yer aldığı, 7 sorudan oluşan bir bölümdür. Bu bölümde katılımcının çocuklarının eğitim durumları, ve çocuğun ihtiyaçları ile kimin ilgilendiğine dair temel bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde detaylı şekilde edinilmesi beklenen derinlemesine bilgilerin temel hatları bu soruların cevapları aracılığıyla oluşmaktadır.

Son olarak anketin beşinci bölümü esnaf katılımcının iş tanımı ve iş detayları ile alakalıdır. Bu bölüm toplamda 14 sorudan oluşmaktadır. Bölümün ilk soruları esnaf katılımcının işinin detayları ile ilgilidir. İlk sorularda esnafın işi hakkında edinilen bilgiler ışığında katılımcının işi ve ailesi ile aynı anda ilgilenmesi gerekmesinden kaynaklı ortaya çıkan birkaç soruya değinilmiştir. Diğer bölümler gibi bu bölüm derinlemesine görüşmelerin zeminini hazırlamaya hizmet etmektedir.

Genel hatlarıyla hazırlanan anket, katılımcılardan temel bilgi ve görüşleri edinerek sonraki aşamada gerçekleştirilecek derinlemesine görüşmeler öncesinde temel veri şablonunun oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu araştırmada anket kullanılmasının amacı katılımcının temel görüş ve özelliklerinin öğrenilerek derinlemesine görüşmelerin daha iyi şekilde planlanmasıdır.

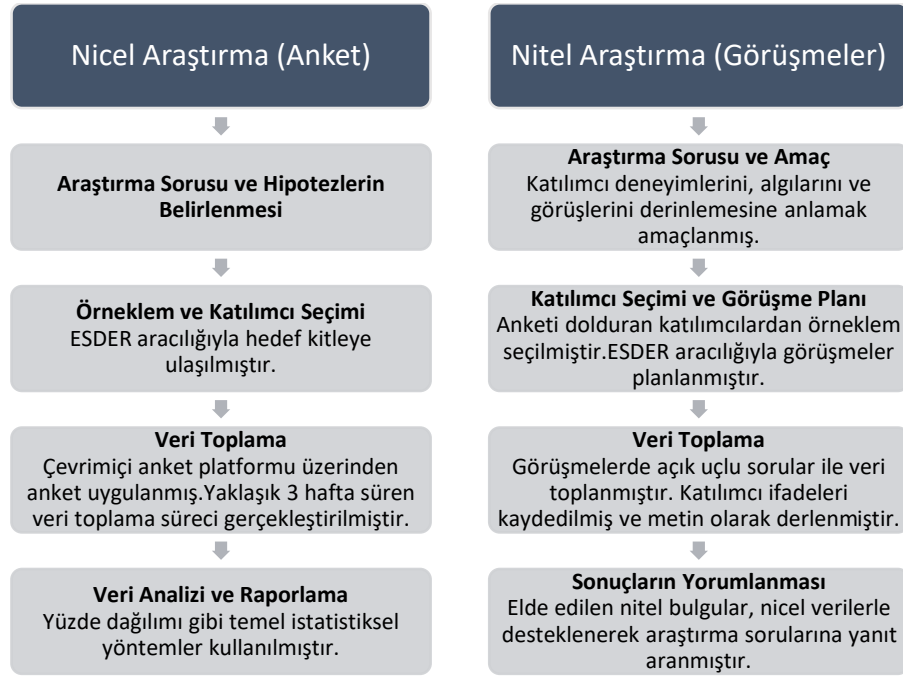
Anket aracılığı ile elde edilen bilgiler sayesinde derinlemesine görüşmede daha detaylı ve kişisel deneyimlere dayanan nitel veriler elde edilmesi kolaylaşmıştır.

Anketten elde edilen yanıtlar sonrasında yanıtlayan katılımcılar arasından rastgele seçilen kişilerle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde belirlenen bazı sorular bulunmasının yanında görüşme esnasında sorular eklenebilmekte ve soru kalıpları yeniden şekillenebilmektedir. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları şu şekildedir:

1. Şu an devam ettirmekte olduğunuz işi ne zaman yapmaya başladınız? Bu mesleğe başlama nedeniniz neydi?
2. Ailenizin bu işi devam ettirmesini istiyor musunuz?
3. Şu anda devam ettirdiğiniz mesleği isteyerek mi yapıyorsunuz? Seçme şansınız olsa başka bir meslekle uğraşmak ister miydiniz?
4. Bu meslekle uğraştığınız için mutlu hissediyor musunuz?
5. Aileniz bir esnaf olarak bu mesleği yapmanızı destekliyor mu? Ailenizin mesleğiniz nedeniyle şikayet ettiği oluyor mu?
6. Bu meslekle ilgili en çok hangi zorlukla karşılaşıyorsunuz?
7. Bu mesleğin olumsuz yönlerinin yanında olumlu yanları, size kattıkları var mı?
8. Haftalık çalıştığınız saat sayısı sizi ve ailenizi nasıl etkiliyor? Esnaf olmanızdan dolayı çalışma saatlerinizi kendi programınıza ya da ailenize göre ayarlayabiliyor musunuz?
9. Çalışma saatleriniz belli mi?
10. Ailenizin (veya aynı hanede yaşadığınız kişilerin) çalışma saatleriniz dolayısıyla şikayet ettiği oluyor mu?
11. Geliriniz düzenli mi?
12. Gelirinizin düzensiz olması siz ve aileniz için bir sorun mu?
13. Gelir düzensizliğinden dolayı evin giderlerini karşılamakta ya da ödemelerinizde sorun yaşıyor musunuz?
14. Aileniz gelir düzensizliğinden şikayet ediyor mu?
15. Eşiniz çalışıyor mu? Eşiniz hangi işle uğraşıyor?
16. Eşiniz işletmenizde size yardımcı oluyor mu?
17. (Eğer ediyorsa) Eşiniz işletmede size yardım ettiği süre boyunca sigortası yatırılıyor mu?

18. Çocuklarınız ne işle uğraşıyor?
19. Çocuklarınız sizinle birlikte mi yaşıyor?
20. Çocuğunuz (veya çocuklarınız) işletmenizde size yardımcı oluyor mu?
21. (Yardım ediyorsa) İşletmenize yardım ederken çocuğunuz veya çocuklarınızın sigortası yatırılıyor mu?
22. Çocuğunuz (veya çocuklarınız) işletmede çalışmayı ne kadar istiyor?
23. Çocuğunuzun işinizi devam ettirmesini ister misiniz?
24. Çocuklarınıza vakit ayırabiliyor musunuz?
25. İşinizden dolayı çocuğunuza (veya çocuklarınıza) zaman ayıramadığınız oluyor mu?
26. Geçmişte veya şimdi çocuklarınıza vakit ayıramadığınız için suçluluk hissediyor musunuz?

7.YÖNTEM

Tablo 1. İki aşamalı veri toplama süreci

Bu araştırmada veri toplama süreci iki aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk aşamada nicel veri toplamak amacıyla çevrimiçi bir anket uygulanmıştır. ESDER aracılığıyla anket, çevrimiçi ortamda hedef kitleye ulaştırılmıştır. Ortalama 3 haftalık bir sürede anket yanıtları kabul edilmiştir. Ankete toplam 70 kişi katılmış olup, katılımcılar çeşitli meslek gruplarına mensup olan esnaflardan oluşmaktadır. Anket aracılığıyla yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sayısı ve

hanede yaşıyan kişi sayısı gibi çeşitli demografik bilgiler toplanmıştır. Bunun dışında kısıtlı olsa da ankette ocuk yaşları gruplandırılmış olup, 18 yaş altı çocuğu olan kişiler analiz edilmek istenmiştir. Aynı zamanda ankette yaşlı bakımıyla ilgili bölüm eklenmiştir ve bu konuyla ilgili bilgi alınmıştır. Araştırmada hem esnafın kendine vakit ayırmasını hem de ailesine vakit ayırmasını incelemek için bu konu üzerine de sorular yer almaktadır. Çocukların yaş çeşitliliğinden dolayı farklı cevaplara çok açık olsa da, esnafların çocuklarının mesleklerine devam etme isteği ve çocukların esnaflık mesleğine bakış açısı üzerine sorular sorulmuştur. Form yapısının dar olması sebebiyle sorular genel bir biçimde sorulmuştur ve kısıtlandırılmış bir şekilde belirli başlıklar altında toplanmıştır.

İkinci aşamada nitel veri toplamak amacıyla 12 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kişilerin tamamı erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Ankara’da Altındağ, Keçiören ilçelerinde dükkanları bulunan kişilerle yüz yüze görüşmeler sağlanmıştır. Görüşmeler yarı-yapılandırılmış sorular çerçevesinde yürütülmüş olup, anketteki cevaplar üzerinden ilerlemiştir ve ihtiyaç duyulduğunda anlık sorular eklenmiştir. Görüşme süresi, katılımcının durumuna göre değişiklik göstermiştir. Katılımcılar yaş olarak geniş bir aralıkta olup, hepsi farklı meslek gruplarından erkek esnaflardır. Görüşmeler, katılımcıların meslek seçimleri, ailelerinin mesleki desteği, çocuklarının esnaflığa bakışı ve meslekle ilgili deneyimlerini detaylı bir şekilde anlamaya yöneliktir. Görüşmeler sırasında katılımcılardan izin alınarak ses kaydı alınmıştır ve ayrıca önemli noktalar not edilmiştir. Bu sayede görüşmelerin doğruluğu ve verilerin analiz edilebilirliği sağlanmıştır. Bu yöntem sayesinde hem genel eğilimler nicel verilerle ortaya konmuş hem de bireysel deneyimler nitel verilerle derinlemesine incelenmiştir.

7.1. ÖRNEKLEM

Katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koymak, bulguların yorumlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu araştırmanın evirmii anket bölümünde yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, ocuk sayısı ve hanede yaşıyan kişi sayısı gibi değişkenler ele alınmıştır. Ele alınan başka veriler, bulgular kısmının diğer başlıkları altında yer alacaktır. Elde ettiğimiz veriler, araştırma katılımcılarının genel profilini zmlememize yardımcı olmaktadır. Özellikle esnafların meslek gruplarını bilmek, aile içi ilişkilerini anlamak ve çocuklarının esnaf olma istekleri gibi konuları incelerken, demografik bilgiler hangi grupların hangi eğilimlere sahip olduğunu görmemizi sağlar. Böylece, bulguların genellenebilirliği ve yorumlanabilirliği artar.

Araştırmamızın çevrimiçi anket kısmına 70 kişi katılım gösterdi. Katılımcıların %97,1'lik (68 kişi) gibi yüksek bir oranı erkektir ve sadece 2 kadın katılımcı bulunmaktadır. En küçük yaş 28, en büyük ise 73 olarak kaydedilmiştir ve bu yaş aralığında bir gruplandırma yapılmıştır. %57,1 ile en yüksek oran 41-55 yaş aralığında yer almaktadır. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında, en yaygın grup %34,3 ile lise mezunlarıdır ve bu oranı %30 ile lisans mezunları takip etmektedir. Medeni durum değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunluğu evlidir (%95,7). Çocuk sayısında ise 2 çocuğu olanlar %34,3 oranla öne çıkarken, 3 çocuk sahibi olanlar %22,9 ile ikinci sıradadır. Hane büyüklüğünde en yaygın grup 5 kişilik hanelerdir (%32,9), bunu 4 kişilik haneler (%31,4) takip etmektedir. Veriler, katılımcıların verdiği yanıtlara dayanmakta olup, bazı yanlış veya eksik işaretlemeler olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Sunulan veriler hata payı içerebilmektedir.

	Kategori	Sayı	%
Cinsiyet	Erkek	68	97,1
	Kadın	2	2,9
Yaş Grubu	28-40	14	20,0
	41-55	40	57,1
	56+	16	22,9
Eğitim Durumu	İlkokul	6	8,6
	Ortaokul	8	11,4
	Lise	24	34,3
	Önlisans	8	11,4
	Lisans	21	30,0
	Yüksek Lisans	3	4,3
Medeni Durum	Evli	67	95,7
	Bekar	1	1,4
	Dul	2	2,9
Çocuk Sayısı	0	1	1,4
	1	10	14,3
	2	24	34,3
	3	16	22,9
	4	9	12,9
	5 ve üstü	10	14,3
Hanede Yaşayan Kişi	1	2	2,9
	2	5	7,1
	3	12	17,1
	4	22	31,4

5	23	32,9
6	3	4,3
7	2	2,9
8	1	1,4

Tablo 2. Anketi cevaplayan katılımcıların temel demografik özellikleri

7.2.SAHA UYGULAMASI

Araştırmanın çevrimiçi anket kısmından seçilen ve görüşmeye katılmaya gönüllü olan 12 kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. 12 katılımcının da işletmelerine giderek görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden 8 tanesi Altındağ, 4 tanesi ise Keçiören ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Kişilerin yaşları, medeni durumları, çocuklarının sayısı vb. değişkenlerden dolayı görüşme süresi farklılık göstermiştir. Ayrıca haftaiçi ve iş saatinde görüşmeler yapıldığından dolayı görüşme süreleri birbirinden farklıdır. Katılımcı çoğunluğu evli olup birbirinden farklı eğitim seviyelerine sahiptir. Meslek grupları ise çeşitlilik göstermektedir. Hazırlanan tablo, saha görüşmeleri yapılan katılımcıların profillerini anlamamıza ve elde edilen nitel verilerin yorumlanmasını kolaylaştırmaya yardımcı olmaktadır.

Katılımcı	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Meslek Grubu
Katılımcı 1	28	Lise mezunu	Bekar	0	Tadilat ve Dekorasyon
Katılımcı 2	48	Ortaokul mezunu	Evli	2	Restoran İşletmeciliği
Katılımcı 3	73	Önlisans mezunu	Dul	3	Elektronik Tamirat
Katılımcı 4	67	Önlisans mezunu	Evli	4	Elektronik Tamirat
Katılımcı 5	61	Lise mezunu	Evli	2	Reklamcılık
Katılımcı 6	68	Lise mezunu	Evli	2	Berber
Katılımcı 7	40	Lise mezunu	Evli	3	Perakende Sektörü
Katılımcı 8	53	Lise mezunu	Evli	1	Ayakkabıcılık
Katılımcı 9	53	Lisans mezunu	Evli	2	Emlak Danışmanlığı
Katılımcı 10	47	İlkokul mezunu	Evli	3	Balıkçılık
Katılımcı 11	56	Lisans mezunu	Evli	3	Tekstil
Katılımcı 12	70	Ortaokul mezunu	Evli	4	Duvar Kaplama

Tablo 3. Yüz yüze görüşmeleri cevaplayan katılımcıların özellikleri

8.BULGULAR

Bu araştırmada elde edilen veriler, esnafların meslek seçiminden aile desteğine, çalışma koşullarından çocuk ve yaşlı bakımına kadar geniş bir çerçevede değerlendirilmiştir. Bulguların

analizi sırasında, verileri anlamlı temalar hâline getirmek amacıyla tematik yaklaşım benimsenmiştir. Bu yöntem sayesinde, veriler üzerinde düşünülmüş ve farklı boyutlarıyla yorumlanabilecek belirli başlıklar ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada, bulgular sekiz ana tema altında toplanmıştır: **meslek seçimi, mesleki zorluklar, gelir durumu hakkındaki görüşler, aile desteği ve işe katılım eğilimleri, çocukların esnaflık mesleğine yönelimi, ebeveynlerin çocuğun mesleğe ilgisine dair görüşleri, çalışma ve aile hayatı dengesi ile aile içi iş bölümü ve bakım yükümlülükleri.** Bu temalar, esnaf ailelerinin hem mesleki hem de ailevi süreçlerini anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Her bir tema, anket ve görüşme verileri ışığında ele alınacak ve bu dinamiklerin esnaf yaşamına etkileri tartışılacaktır. Bu yaklaşım, araştırmanın amacına uygun olarak, hem nicel hem de nitel verilerin birlikte yorumlanmasını mümkün kılmaktadır.

8.1.MESLEK SEÇİMİ

Meslek seçimi bireyin hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin ait olduğu ailenin sosyoekonomik durumu, anne-baba ile çocuk arasındaki ilişki biçimi ve çocukluk döneminde edinilen deneyimler, kişilik gelişimini etkileyerek meslek seçimini önemli ölçüde belirleyen faktörler arasındadır (Yıldız, 2001). Herhangi bir kaynakta belirtildiği gözlemlenirse de esnaf çocuklarına da benzer bir tutumda yaklaşıldığı söylenebilir. Esnafın mesleklerini kendi istekleriyle mi seçtikleri yoksa aile baskısının etkisi mi olduğunu anlamak onların hem mesleğe bakış açısını öğrenmek hem de çocuklarının mesleğe devam etmesine olan isteklerini karşı tutumunu gözlemlemek için faydalı olabilir. Çevrimiçi ankette ‘Mesleğinizi kendiniz mi yapmak istediniz?’ veya ‘Mesleğe başlama sebebiniz nedir?’ sorusu eksik olduğu için ve ankette derin bir cevap alınamayacağı için yüz yüze görüşmelere bu soru eklenmiştir.

Cevaplayanlar arasında en genç kişi olan Katılımcı 1, baba mesleğini kendisi devam ettirmek istediğini, bu konuda ailesinden herhangi bir baskı olmadığını belirtti. Kardeşlerinin ise memur olmayı tercih ettiklerini ve esnaflığa devam etmek istemediklerini ifade etti.

“Baba mesleğini devam ettirmeyi ben istedim. Üç tane abim var, üçü de bu tezgahı geçti, en son kalan benim. Hepsi memuriyete vs. çeşitli işlere gitti. Ben devam ettirdim. Devam ettirmeyi de düşünüyorum.” (Katılımcı 1)

Benzer bir şekilde kardeşi farklı mesleği yaparken, kendisi baba mesleğine devam eden bir esnaf bulunmaktadır. Burada durum biraz değişmektedir çünkü kardeşinin akademik başarısı yüksek olduğu için kardeşinin okuması gerektiği düşünülmüş, kendisinin ise mesleğe devam etmesi uygun görülmüş. Katılımcı bu duruma karşı herhangi bir olumsuz tepkisi olmadığını belirtmiştir.

“Babamın ticari olarak sıkıntıları vardı. 4 kardeşiz, 2 erkekiz. Abimin dersleri çok iyiydi, akademik kariyer noktasında hedefleri vardı... Geçmiş dönem krizlerde, devalüasyon döneminde ciddi anlamda sıkıntıya girdi babam. Birimizin dükkanın içerisinde aktif bir şekilde çalışmasına ihtiyacımız vardı. O aktif çalışacak kişi -derslerimizde çok iyi olmadığından dolayı- ben oldum ve bu şekilde başladım ve devam ediyoruz... Abi kardeş karar alıp devam ettik. O da bir şirkette iyi bir konumda yönetici olarak çalışıyor” (Katılımcı 7)

Baba mesleğine devam eden başka bir katılımcı, ailesinden herhangi bir baskı görmediğini, mesleğini kendi isteğiyle ve severek yaptığını belirtmiştir. Bir erkek kardeşi de, farklı bir yer de baba mesleği olan balıkçılığı devam ettirmektedir. Diğer kardeşinin ise mesleği devam ettirmek istemediğini ve polislik yapmaya başladığını belirtmiştir .

“İlkokul çağındayken dükkana giderdim, çok hoş gelirdi. Ne bileyim paralar mı hoş geldi nasıl söyleyeyim, her istediğim veriliyordu. Ben de dedim ki ticarete çok para var. Böylece mağazanın içine girdim, bi daha da çıkamadım. Zaten ilkokulu bitirdim ve öyle çalışmaya başladım. Mesleği istedim ve şöyle de bir yazım var kendime ait; yaptığın işi evladın gibi sev. Maddi olarak değil de manevi olarak ben bu mesleği kundaktaki yavrum nasılsa benim için o. Benim hayalim, dünyam balıklar. Yani parasal olarak değil, manevi olarak benim için öyle.” (Katılımcı 10)

Esnaflığın başka bir grubuna geçiş yapanlar gibi, baba mesleğini sürdürmeyen ve aileden gelmeyip esnaflığa başlayan katılımcılar da bulunmaktadır. Aşağıdaki örnekler, bu katılımcıların meslek seçimlerini ve bu süreçteki motivasyonlarını göstermektedir.

“Ailemde bu işi yapan yoktu, esnaflığa ilk ben girdim. Ustam yoktu. Kendim öğrendim. Yönlendirmek için diyorsanız beni etkileyen arkadaşlardı.

Onlar davet ettiler bu işi yapalım diye, öyle başladık işte. Çok bi destek almadım yani... Mesleğimi isteyerek yapıyorum.” (Katılımcı 5)

“Ben aynı zamanda öğretmenim. Benim dönemimde KPSS olmadan öğretmen olunabiliyordu. Ben bir yıl geç mezun olunca öğretmen olamadım. Öğretmen olamadıktan sonra tekrar sınavlara girdim, öğretmen olabilmek için. Türkiye üzerinde sadece 4-5 kişi aldılar. Baktım olacak gibi değil, hem moralimiz bozuldu hem strese girdik. Babam zaten emlak üzerine çalışıyordu, sonrasında internet kafemiz vardı. Ordan devam etmeye başladık...Babam önce çalışandı, emekli oldu, emekli olduktan sonra esnaf oldu. Babamın işini devam ettirmiş gibi oldum.” (Katılımcı 9)

Bu örnekler, katılımcıların meslek seçiminde aile etkisinin yanı sıra kişisel ilgi, fırsatlar ve yaşanan koşulların da belirleyici olduğunu göstermektedir. Böylece, esnaflığın kuşaktan kuşağa geçişinin yanı sıra, farklı yollardan esnaflığa başlayan bireylerin motivasyon ve tercihleri de anlaşılabilmektedir.

8.2.MESLEKİ ZORLUKLAR

Katılımcıların meslek seçimlerine ilişkin açıklamalarının ardından, görüşmelerde sıkça dile getirilen bir diğer konu mesleğin beraberinde getirdiği zorluklardır. Bahsedilen zorluklar, genel bir çıkarımdan ziyade bireysel ve özellikle sektörel ayrımlardan kaynaklandığı göz ardı edilmemelidir. Anket sorularında doğrudan yer almayan bu tema, esnafların işlerini tanımlarken ve sektörde kalma süreçlerini anlatırken kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, mesleklerini sürdürmenin güç yanlarını anlatırken özellikle ekonomik belirsizlikler, uzun çalışma saatleri, fiziksel yorgunluk ve müşteri ilişkilerinin yarattığı stres gibi unsurlara dikkat çekmiştir. Bu ifadeler, esnaflığın yalnızca bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda çok yönlü bir dayanıklılık gerektiren bir yaşam biçimi olarak da değerlendirildiğini göstermektedir.

Ekonomik sorunlarla birlikte, eleman sıkıntısı yaşayanlar da bu durumu esnaflığın zorlayan yanları olarak görüyorlar.

“Eleman yok. 5 yıldır yalnızım. Tatiller, düğünler, bir yere gidince hep kapatıyorum...Geçim haricinde esnaflığın bi zorluğu yoktur.Eskiden zevkle yapıyordum, aklıma gelmiyordu ekonomik sıkıntılar.” (Katılımcı 6)

“Eleman. Bir ben değil bütün esnaf arkadaşlar. Biliyorsunuz, siz de ESDER’den geliyorsunuz, ben dernekçilik yaparım, siyasetle, futbolla uğraşırım. Değişik ortamlara girdiğim için gözlemliyorum. En büyük sıkıntı eleman çalıştırmak. Sıkıntı bulmakta değil. Çok laçkalaşmış artık. 12 kişiydik, 8’e düştük. Mesela gelmiyor adam. Bugün çalışıyor, ertesi günü gelmiyor. Niye gelmiyor? Kötü bir şey de yok yani.” (Katılımcı 11)

Bahsedilen zorluklar dışında değişen esnaf-müşteri ilişkisinden de bahsedilmiştir. Geçmişteki daha samimi ve güven temelli ilişkilerin yerini günümüzde daha mesafeli, zaman zaman da güvensiz bir iletişim biçiminin aldığını belirtmişlerdir.

“İş stresi müşterilerle olan münakaşalar, ödeme konusu, ödeme stresi bunlar görünmeyen yüzü...İnsanların memnuniyetsizliği en büyük sıkıntım diyebilirim, bu bir. Para verdikten sonra, zaten iyisini yapıyoruz, daha da iyisini istiyorlar veya hayal ettikleri gibi olmayınca işi kötüliyorlar. En çok bu yoruyor...Son 5 yılda müşteri memnuniyetsizliği çok arttı. Genel olarak bir sıkıntı bu. Sosyal medyanın da katkısı vardır diye düşünüyorum, bilen bilmeyen herkes fikir veriyor.” (Katılımcı 1)

“Eskiden esnaflık çok güzeldi, eski yıllara geriye dönüp baktığımızda. Eskiden bir esnafın bi veresiye defteri olurdu. Müşterinin parası olmazdı, defterlere yazılır geçerdi. O müşteri de her zaman borcuna sadıktı. Yani bir esnaf değil de aile sektörü oluyordu. Ama şu zamanlara baktığımız zaman çok değişmiş. Hem esnaflar değişmiş, hem de müşteri değişmiş...Şimdi veresiye mal ver o müşteri sana gelmez. Adam sana borcu var diye sana gelmez, başka yere gider.” (Katılımcı 10)

“Para tahsili sorunu. Müşteriden parayı almak mesleğimle ilgili zorlayıcı kısım. Verdiğimizi alamadığımız çok oluyor. Ödeyen de var ama ödese neye yarar ki? Şimdi 6 ay sonra ödese bu parayı neye yarar.” (Katılımcı 12)

“Bizim mesleğimiz biraz zor bir meslek, özellikle şu son dönemlerde emlakçı, galerici, avukat insanlar bunlardan korkarlar. Her meslekte olduğu gibi bizde de %20 kötüyse kalan %80’de 20’nin sıkıntısını çeker...Artık siz de

insanlara güvenemiyorsunuz. Zorlandığımız şey, insanların özellikle emlak mesleğinde gelen kişilerin büyük bölümü istediğimi alayım emlakçıyı devrediş bırakayım diye düşünür...Ben insanlara artık güvenemiyorum. Parayı alamadığımız çok oldu.” (Katılımcı 9)

Genel olarak görüşmeler, esnafların mesleki zorlukları yalnızca ekonomik sıkıntılarla değil, değişen toplumsal ilişkiler ve güven dinamikleriyle birlikte değerlendirdiklerini göstermektedir. Eleman bulma güçlüğü, artan rekabet, müşteri memnuniyetsizliği ve güven kaybı gibi unsurlar, esnaflığın günümüzde sürdürülebilirliğini zorlaştıran başlıca faktörler arasında öne çıkmaktadır.

8.3. GELİR DURUMU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Araştırmada katılımcıların ekonomik durumlarını anlamak amacıyla gelir durumuna ilişkin sorular yer almıştır. Gelir düzeyi, ailenin geçimi, mesleki kararlar gibi durumların üzerindeki etkileri açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde, katılımcıların gelirleri net olarak sorulmamıştır. Gelir durumlarının düzenlilikleri ve ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olup olmadığı genel çerçevede sorulmuştur. Gelir durumu sorularıyla esnafların ekonomik durumlarına ilişkin genel bir çerçeve çizilmiştir.

İlk olarak ankete verilen cevaplar incelenirse ‘Gelir düzeniniz nasıl?’ sorusuna katılımcılar %71,4 (50 kişi) oranında düzensiz (bir ay yüksek iken diğer ay düşük) cevabını vermiştir; kalan %28,6 (20 kişi) düzenli cevabını vermiştir. Heman ardından ‘Gelir düzeyiniz siz ve ailenizin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli mi?’ sorusu gelmektedir. Bu soruya %50 (35 kişi) ‘Yeterli’ cevabını verirken, ikinci sırada %28,6 (20 kişi) ‘Ne yeterli ne yetersiz’ cevabı yer almaktadır. Kalan 15 kişiden 8’i ‘Yetersiz’, 4’ü ‘Oldukça yeterli’ ve 3’ü ‘Çok yetersiz’ seçeneğini işaretlemiştir.

Nicel veriler, esnafların gelirlerinin genellikle düzensiz olduğunu ve aile ihtiyaçlarını karşılama konusunda farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, mesleklerin belirsiz gelir getirmesi ve farklı ekonomik koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermesi ile açıklanabilir. Özetle, bu sonuçlar, ekonomik koşulların ve mesleklerin getirdiği belirsizliklerin bir yansımasıdır. Yüz yüze görüşmeler ise, gelir durumunun düzenli veya düzensizliğinin sebebini ve etkilerini daha ayrıntılı olarak anlamamıza imkan tanıyacaktır.

Görüşmelerde de gözlemlendiği üzere esnafların bazıları gelen işlerin azlığı ve gelire yansımından dolayı memnun değillerdir. Emekli maaşı alan ve uzun yıllardır esnaflığa devam eden katılımcılar, emekli maaşları olmasaydı dükkan gelirleriyle zor geçindiklerini ifade etmişlerdir.

“Eski işler yok. Vatandaş tamire getiremiyor,geliyor fiyat soruyor, gidiyor. Belki de başka yere ucuz yaptırıyor. Bazı vatandaş geliyor, diyorum ki arkadaş işte bunun 100-200 lira tamir parası var, boşver diyor gidiyor vatandaş. Böyle sıkıntılar oluyor. Eskiden böyle sıkıntılar olmuyordu...Emekli maaşım var. Esnaflıktan yok diyecek kadar az. Bu dükkanım 1 sene doldurmadı daha, olumlu bir şey diyemiyorum daha.” (Katılımcı 3)

Memur emeklisi olduktan sonra arkadaşına yardım için esnaflığa geçen ve emekli maaşı alan katılımcı da iş arkadaşıyla aynı durumdan bahsetti.

“İşler ara sıra geldiği için gelir düzensiz. İhtiyaçlarımızı karşılamak mümkün değil. Yani emekli maaşımızdan takviye imkanı olmasa, burayı açtığımız ay kapatmayı düşünmek durumunda kalırdık. Hep bir teselli. Aksaklıklar düzelir, tanıtım yetersizdir gibi düşüncelerle geçti. Ödemeler için kendi maaşımızdan takviye ekliyoruz, böylece aksatmıyoruz. Günü geldiği zaman, kendi cebimizden veriyoruz.” (Katılımcı 4)

Tamirat sektöründen sonra, yıllardır berberlik ile uğraşan başka bir katılımcı ise benzer bir yaklaşımda bulundu. Geçmiş yıllarla gelirini kıyaslandığında çok değiştiğini vurguladı.

“Gelirim çok düzensiz. Geçmiş yıllar daha iyiydi. Yani 28 yaşında ev sahibi olmuştum. Son 10 yıldır düzensiz diyebilirim. Biz ortadirek sayılıyorduk, şu an öyle bir şey kalmadı. Zengin-fakir. Emekli maaşım olmasa, çok yetersiz. Dükkan ancak kendini kurtarıyor. Emekli maaşımı eve harcıyorum.” (Katılımcı 6)

“Esnaf şu an da hep zorluk çekiyor. Standart olmayışı, düzen olmayışı zorluyor. Evin giderlerini karşılamakta zorluk çekmiyorum çünkü eşim emekli. Sadece benim kazandığımla olsaydı sıkıntı çekerdik tabii.” (Katılımcı 8)

Buradaki katılımcı ifadeleri, gelir düzensizliğinin esnaf yaşamının temel sorunlarından biri olduğunu göstermektedir. Görüşülen esnafların bir kısmı, geçimlerini sürdürebilmek için emekli maaşlarına başvurduklarını belirtmiştir. Emekli maaşları, işin sürdürülebilirliğini sağlayan bir tamamlayıcı gelir niteliği kazanmıştır. Bu durum, bazı sektörlerde esnaflığın artık tek başına geçim kaynağı olmaktan uzaklaştığını ve ekonomik güvencenin büyük ölçüde dış kaynaklara, özellikle de emekli gelirine dayandığını göstermektedir.

Bununla birlikte gelirinden memnun olanlar da bulunmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, gelir düzeyine ilişkin algıların farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar gelirlerini yeterli olarak değerlendirirken, bazıları gelir düzensizliğine rağmen geçimlerini rahat bir şekilde sürdürebildiklerini ifade etmiştir.

“Gelir düzeyim yüksek. Benim esnaf olarak hesaplamam şöyle; biz bu ticareti yaparken diyelim ki 6 aylık bir çalışma sistemimiz var. Kendime 6 ay için bir kota koyuyorum. Bu rakama aşağı yukarı ulaşıyorum. Bu kotalara ulaştıktan sonra zaten kendimizi geriye atıyoruz.” (Katılımcı 10)

“Gelirimiz belli olmaz. Bir gün çok olur ertesi gün az olur. Gelir düzeyim ailemin ihtiyaçlarını karşılamak için oldukça yeterli...Ek olarak eşimin emekli maaşı da var düzenli. Ama emekli maaşı da olmasa gelirim yeterli.Yeterli fazlasıyla ihtiyaçlarımıza.” (Katılımcı 11)

“Gelirim düzenli, her ay ortalama aynı. Gelir düzeyim ailemin ve benim ihtiyaçlarımı karşılamak için de oldukça yeterli.” (Katılımcı 7)

8.4.ESNAF AİLELERİNİN İŞE DESTEĞİ VE İŞE KATILIM EĞİLİMLERİ

Bu bölümde, esnafların aile bireylerinden gördükleri destek biçimleri ve özellikle eşlerin iş yaşamına katılım eğilimleri incelenmektedir. Aile emeğinin esnaf işletmeleri üzerindeki etkisini anlamak amacıyla ankette yer alan ‘Eşiniz işletmenizde size yardım ediyor mu?’ ve ‘Çocuk(lar) işletmenizde size yardım ediyor mu?’ sorularına verilen yanıtlar değerlendirilmiştir.

İlk olarak, anket cevapları incelendiğinde ‘Eşiniz işletmenizde size yardım ediyor mu?’ sorusuna 65 katılımcı yanıt vermiştir. Bu yanıtların 50’si ‘yardım etmiyor’, 8’i ‘gönüllü olarak sigortasız çalışıyor’ ve 7’si ‘sigortalı olarak çalışıyor’ şeklindedir. Bu bulgular, esnaf eşlerinin

büyük bir çoğunluğunun işletme faaliyetlerine doğrudan katılmadığını göstermektedir. ‘Çocuk(lar) işletmenizde size yardım ediyor mu?’ sorusuna ise 70 katılımcı yanıt vermiştir. Bu soruda 43 kişi ‘yardım etmiyor’, 13 kişi ‘sigortalı olarak çalışıyor’ ve 10 kişi ‘gönüllü olarak sigortasız çalışıyor’ seçeneğini işaretlemiştir. Ancak bu bulgu, yüzeyde çocukların büyük kısmının işletmeye katılmadığını gösterse de, anketin yapısı gereği bazı önemli değişkenler göz ardı edilmiştir. Öncelikle, esnafın farklı sayıda çocuk sahibi olma ihtimalleri, çocukların cinsiyetleri, yaş grupları ve eğitim durumları anket üzerinden tek tek analiz edilemediği için, ‘yardım etmiyor’ cevabının arkasında hangi nedenlerin bulunduğu net biçimde anlaşılamamaktadır. Kısacası bazı çocukların yaş veya eğitim nedeniyle işte yer alamadığı düşünülmelidir. Ayrıca, çocukların yalnızca belirli dönemlerde (örneğin okul tatilleri ya da yoğun satış zamanları) işte yer almaları da ankette görünmez hale gelmiştir. Bu nedenle elde edilen bulgular, çocukların işe katılımını yüzeysel biçimde yansıtmakta; arka plandaki nedenlerin anlaşılması için daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

Görüşmelerde ise benzer şekilde, eş ve çocukların işe desteğinin az olduğu gözlemlenmiştir. Yine de katılımcılar arasında da işyerinde aile desteği bulunan, personelleri ailesinden olan kişiler yer almaktadır. Restoran işletmeciliği yapan bir katılımcı, eşinin ve oğlunun sigortalı olarak çalıştığını, kızının ise üniversite eğitimi sonrası kendi mesleğini icraa etmek istediğini belirtmiştir. Esnaf eşinin belirttiğine göre;

“Ben hevesli girdim. 15 yıldır da burdayım. Bu kadar zorluk olacağını bilmiyorum. Bayan olmak ve anne olmak zorluyor.” “Oğlum öğrenci olsa da yanımda çalışıyor, dershaneye gidiyor geliyor. Sigortalı çalışıyor o. Kızım üniversiteyi bitirdi iş arayışında. İkisi de işletmede çalışmayı istemiyor aslında.”
(Katılımcı 2)

Eşiyle evlenmeden önce eşinin kendisiyle birlikte çalıştığını ama evlendikten sonra çalışmayı bıraktığını belirten bir katılımcı da var.

“Eşim eskiden, benim yanımda sigortalı olarak çalışıyor. Çocuğumuz yokken, daha evli değilken çalışıyordu. Sonra bıraktı. Çocuklarımıza o baktı, ailemizden ara sıra destek aldık o kadar.” (Katılımcı 8)

Bu katılımcılar dışında kalan, 8 tane evli katılımcı da benzer şekilde eşlerinin yardım etmediklerinden, bahsetmişlerdir. Bir kısmı ev hanımı olduğundan dolayı, bir kısmı ise kendi işleri olduğu için eşlerinin işyerinde destek olamadıklarını belirtmiştir.

“51 senelik esnafım. Eşim yardım etmiyor. Hiç yanımda çalışmadı. Çocuklarımdan yardım eden var. Mesleğimi devam ettiren de var, ayrı bir yer de dükkânı var.” (Katılımcı 12)

“Eşim çalışıyor. Devlet memuru. Onlar da standart rutin saatler. Planlaması farklı, izinlerimiz farklı.” (Katılımcı 9)

8.5. ÇOCUKLARIN ESNAFLIK MESLEĞİNE YÖNELİMİ

Araştırmanın bu kısmında, esnafların çocuklarının gelecekte esnaflık mesleğini sürdürme eğilimleri ele alınmaktadır. Yanıtlardan hareketle, çocukların bu mesleğe ilgisi ile esnaflığın kuşaktan kuşağa aktarılma potansiyeli değerlendirilmek istenmektedir. Çalışmada, esnaf çocuklarına direkt bir soru yöneltilmemiştir. Mesleğe yönetim istekleri, esnaf olan ebeveynlerine sorularak öğrenilmiştir. ‘Çocuğunuz (veya çocuklarınız) işletmenizde çalışmayı istiyorlar mı?’ sorusu hem ankette hem de görüşmelerde yer almıştır. Burada bahsedilen araştırma kısıtlılığı tekrar geçerlidir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, öznel istekler gibi sebepler göz ardı edilmemelidir. Özellikle bu değişkenlerle birlikte, kariyer hedefleri gibi değişkenler ankette detaylı biçimde sorgulanmadığından, ‘çalışmak istemiyor’ veya ‘yardım etmiyor’ yanıtlarının ardındaki motivasyonlar tam olarak anlaşılamamaktadır. Buradaki çıkarım anket cevaplarından -dar kapsamlı olsa da- genel bir anlam aramak ve görüşmelerde verilen yanıtları analiz etmeye çalışmakla mümkün olacaktır.

Araştırmada, esnafların çocuklarının işletmede çalışmak isteyip istemedikleri sorulurken, ankete hem önceden belirlenmiş şıklar hem de katılımcıların kendi yanıtlarını ekleyebileceği, ‘Diğer’ seçeneği eklenmiştir. Bu düzenleme, bahsedilen değişkenlerin çeşitliliği nedeniyle yanıtların daha kapsamlı biçimde toplanmasını sağlamıştır. Böylece ankette yalnızca sabit şıklarla sınırlı kalmadan, katılımcılar kendi özel durumlarını da ifade edebilmişlerdir. Bununla birlikte, cinsiyet bağlamında spesifik bir soru yöneltilmemiştir; bu nedenle, çocukların mesleğe ilgisi ve

işe katılım eğilimleri cinsiyete göre ayrı ayrı analiz edilememektedir. Ankette sağlanan “Diğer” seçeneği ve nitel veriler, bu çeşitliliği bir ölçüde telafi etmekte, katılımcıların verdiği özgün yanıtlar aracılığıyla daha kapsamlı bir değerlendirme yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Anket sonuçları incelendiğinde, en yüksek yanıt oranının (%45,7) “işletmede çalışmak isteyen çocuğum yok” seçeneğinde olduğu görülmektedir. Yani 70 yanıtın 32’si bu seçeneği işaretlemiştir. Geriye kalan yanıtlar arasında 30 kişi “işletmede çalışmayı isteyen çocuğum var” seçeneğini tercih etmiştir. “Diğer” seçeneğini kullanan katılımcılardan ikisi çocuklarının henüz çok küçük olduğunu belirtmiş, ikisi henüz bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiş ve bir katılımcı ise mecburen, çaresiz yanıtını vermiştir.

Görüşme yapılan katılımcıların tamamına çocuklarının mesleğe yönelimiyle ilgili sorular sorulmuştur fakat yaş aralığının oldukça geniş olması sebebiyle cevaplar fazlasıyla değişkenlik göstermektedir. Küçük yaşta çocuğu olan katılımcı, şu an için çocuklarının mesleğe ilgisine dair bir gözlemi olmadığını belirtti. Bazı katılımcıların ise çocuklarının yaşlarının daha yüksek olduğunu ve bu sebeple zaten çoktan meslek sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

Çocuklarının yaşları birbirine yakın olan iki farklı katılımcı da üniversite mezunu olan ve okuyan çocuklarının onların alanlarıyla ilgilenmediklerini, çalışmayı istemediklerini ifade etmişlerdir.

“Onlar pek ilgilenmiyorlar. Onlar farklı alanlara yöneldiler. Birisi üniversiteyönde okuyor zaten, biri yüksek lisans yapıyor. Biri 28, biri 25 yaşında. Kendi alanlarında ilerlediler. Yani okula devam ediyorlar. Kendi bölümleriyle alakalı ilerliyorlar.” (Katılımcı 5)

“Kızım 23 yaşında mimar, kendi mesleği var. Oğlum da daha okuyor...oğlumun gastronomiye ilgisi daha fazla.Ben de okuyarak yapsın istiyorum zaten...Mesleğime dair bir ilgileri, yapabilirim gibi bir düşünceleri hiç yok.” (Katılımcı 9)

Başka bir katılımcı ise erkek çocuklarının elektrik tamirati işlerinden anlamadığı için meslekle ilgilenmediğinden, kızının ise ilgisi olduğu için bir dönem dükkanda çalıştığında bahsetti. Bu örnekte mesleği yapma isteğinin kişisel olabileceği gözlemlenebilmiştir.

“Hiç işten anlayan yok. Bir çalışıyor, biri memur, biri ev hanımı. İşten çok anlamıyorlar yani. Ben isterdim. İyi olurdu yani. Onlar istemediler, istemeyince ben ne yapayım yani. Benim kızım bak elektrikten anlıyor, kızım dükkanda çalıştı, lise mezunu. Ama o da sonra istemedi. Sonra evlendi, onu da çalıştırmıyorlar. Evde duruyor devamlı. Biz karışmıyoruz, çalışır çalışmaz. Hiçbiri istemediler yani.” (Katılımcı 3)

Başka bir örneği ise oğlu kendi mesleğini devam ettiren bir katılımcıdan verebiliriz. Kendisi oğlunun esnaf olmasını istemese de oğlu, baba mesleğini severek yapıyormuş.

“Ben işimi devam ettirmesini istemiyordum. Kendisi devam ettirmek istiyordu...İstemedim çünkü esnaflık zor, çok zor. Yani sahtekar olanlar. Benimle işe başlayanların çoğunun evi var, arabası var, mercedesi var, ticari taksisi var,dostu var, postu var. Allah’a şükür bizde hiçbiri yok çok şükür... Oğlumdan dolayı değil de, çevreden dolayı istemedim. Diğer çocuklarım ise kendi yolunu kendi çizdi. Yani isteme değil de kader yapıyor yani.Kader.” (Katılımcı 12)

Oğlu kendi mesleğini devam ettiren bir katılımcı, tam tersi bir durumdan söz etmiştir. Katılımcı, çocuklarının mesleği sürdürmesini istediğini ve bu nedenle onları yanında çalıştırdığını belirtmiştir. Ancak çocuklarının başlangıçta bu mesleği yapmaya hevesli olmadıklarını ifade etmiştir. Aynı mesleği yapan kardeşinin çocuklarında da benzer bir durumun yaşandığını, onların da baba mesleğini devam ettirmek istemediklerini dile getirmiştir.

“Baba mesleğinin sürdürülmesini istiyoruz. Kardeşim de öyle, o da çocukları devam etsin istiyor. O da çocuklarını istiyor ama çocuklar girmek istemiyor. Niye istemiyorlar diye sorarsanız, şimdi biz sonuçta bu mesleği yapıyoruz, üzerimizde ister istemez bir koku oluyor. Şimdi eve gidince üzerim balık kokuyor diyor. Çocuklar bu tür şeylerden artık tiksiniyorlar. Onlar da nasıl bir iş istiyorla, işte sabit, sabah 8’de gidelim 5’te çıkalım, üzerimiz temiz olsun, cumartesimiz de olsun, pazarımız da olsun. Onlar bu tür şeylere özeniyorlar.” (Katılımcı 10)

8.6.EBEVEYN GÖRÜŞLERİ: ÇOCUĞUN ESNAF OLMASINI İSTEME DURUMU

Çocukların esnaflığa yönelimini inceledikten sonra, esnafların bu konudaki görüşlerini ele almanın da çalışmaya önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir. Katılımcılara, çocuklarının mesleğe yönelimine ilişkin düşüncelerini öğrenmek amacıyla “Çocuğunuzun (veya çocuklarınızın) işinizi devam ettirmesini istiyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla, esnafların çocuklarının mesleği sürdürmesine yönelik tutumlarını ve bu tutumlarda cinsiyetin etkisini anlamak hedeflenmiştir. Bu kapsamda, yanıt seçenekleri “Sadece kızımın devam etmesini isterim”, “Sadece oğlumun devam etmesini isterim”, “Hem kız hem erkek çocuklarımdan devam etmesini isterim” ve “Devam etmesini istemem” şeklinde düzenlenmiştir. Mesleki eğilim sorularında olduğu gibi, bireysel durumlardan dolayı ankete de “Diğer” seçeneği eklenmiştir.

Anket sonuçları incelendiğinde, katılımcıların önceden belirlenmiş şıkları işaretlemekle birlikte, “diğer” seçeneğini tercih edip açıklama yazma eğiliminde oldukları görülmüştür. Toplam 70 yanıt arasında, 27 kişi “Erkek çocuğumun devam etmesini isterim” seçeneğini işaretlemiş, ayrıca 1 katılımcı açıklama kısmına “Erkek çocuğum olsaydı devam ettirmesini isterdim” ifadesini yazmıştır. “Çocuğumun işimi devam ettirmesini istemem” seçeneği 20 kişi tarafından işaretlenmiştir. Bunun yanı sıra, 10 katılımcı “Hem kız hem erkek çocuğumun devam etmesini isterim” seçeneğini, 4 katılımcı ise “Kız çocuğumun devam etmesini isterim” seçeneğini belirtmiştir. Geriye kalan katılımcıların açıklamalarında ise “Küçükler”, “Kendileri bilir”, “Sevdiği işi yapmasını isterim”, “Onlara sormadım ve düşünmedim” ve “İşimizden memnun değiliz ama yeni iş kurması da zor, mecbur” gibi ifadeler yer almıştır.

Bu bulgular, esnafların önemli bir kısmının mesleğin devamını özellikle erkek çocuklar üzerinden düşündüğünü göstermektedir. Ancak aynı zamanda bazı katılımcılar, çocuklarının bireysel tercihinin saygı duyduklarını veya mevcut mesleki koşullardan memnun olmadıklarını belirterek daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Dolayısıyla, sadece nicel verilerden mesleğin kuşaklar arası aktarımında cinsiyetin belirleyici bir rol oynadığı, ancak bireysel tercihlerin ve ekonomik koşulların da bu kararı etkileyen önemli etmenler olduğu söylenebilir.

Bireysel farklılıklar olsa da görüşmelerden de bu sonuçlarla örtüşür veriler çıktığı söylenebilir. Esnaflar, çocuklarının işlerinin devamına karşı olan isteklerinden bahsederken sektör farklılığı ve işin yoğunluğunu da vurgulamışlardır. Kendilerinin işlerinden memnuniyetleri de önemli bir etkidir.

Çocuğu olmayan tek katılımcıya, çocuğu olsaydı ne isterdi diye soruldu ve cevaplarla örtüşen bir yaklaşımda bulundu.

“Üniversiteye gidip okumasını isterim. Yaptığımız ticaretle alakalı işte mimarlık, inşaat mühendisliğ vs. ama ticareti devam ettirmesini isterdim...Esnaflığı devam ettirmesi için erkek çocuk çocuğum olsun isterdim tabii ama kız çocuğu da isterdim. Kız çocuğum olsa devam ettirmesi çok zor. Yapar ama zorlanır.” (Katılımcı 1)

Sadece kız çocuğu olan katılımcı da devam edilmemesini istediğini belirtti.

“Hiçbirinin devam ettirmesini istemiyorum.Yönlendirme olarak da yapmam, istemem...Dışarı artık, bizim çocukluğumuz dönemi gibi değil...Gelsin görsün vakit geçirsin, onun için iyi bir şey. Geldiğinde kızımı elemanlara çırak pozisyonunda çalıştırıyorum ama ben bulaştırmak istemediğim için yönlendirmiyorum.Yoksa dükkân onun için çok cazip. O çok ister ama yok.” (Katılımcı 7)

Sadece kız çocuğu olan başka bir katılımcı da kızlarının esnaf olmasını destekleyebileceğini ama kendi sektörünün zor olduğunu, başka bir sektörde olabileceğini belirtti.

“Bu mesleği yapamazlar da yani esnaflığı devam ettirmelerini isterim. Ticaretle uğraşmalarını, bir şeyler satmalarını isterim yani ama farklı bir alanda isterim. Bu meslek biraz erkek mesleği yani. Tabelayı yapıyorsunuz, götürüyorsunuz binaya asıyorsunuz. Bayanlar yapamazlar.” (Katılımcı 5)

Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, esnaflığın kuşaklar arası aktarımında cinsiyetin hâlâ önemli bir belirleyici olduğu, ancak çocukların bireysel tercihleri, işin zorlukları ve günümüz ekonomik koşullarının bu aktarımı sınırlayıcı yönde etkilediği söylenebilir. Dolayısıyla, mesleğin devamına ilişkin tutumların hem toplumsal cinsiyet rolleri hem de yapısal faktörlerle şekillendiği görülmektedir.

8.7. ÇALIŞMA VE AİLE HAYATI DENGESİ

Bu başlık altında katılımcıların çalışma hayatları ile aile yaşamları arasındaki dengeyi nasıl kurdukları incelenmektedir. İşin yoğunluğu, çalışma saatleri ve ekonomik sorumluluklar,

bireylerin ailelerine ve kendilerine ayırdıkları zamanı doğrudan etkilemektedir. Görüşmelerde, katılımcıların bir kısmı işin getirdiği yük nedeniyle aileyle yeterince vakit geçiremediklerini belirtirken, bazıları ise belirli bir düzen kurarak bu dengeyi korumaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu durum, çalışma yaşamı ile aile hayatı arasındaki ilişkinin her birey için farklı dinamikler taşıdığını göstermektedir.

Görüşmelerde elde edilen bulgulara geçmeden önce, bu temaya ışık tutabilecek nicel verilere kısaca değinmek yararlı olacaktır. Anket kapsamında katılımcılara “Günlük ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve verilen yanıtlar, iş yükü ile aileye ayrılan zaman arasındaki ilişkiyi anlamada temel bir gösterge sunmuştur. Ankette, çalışma saati aralıkları şu şekilde belirtilmiştir: 0–4 saat, 5–8 saat, 9–12 saat, 13–16 saat, 17 saat ve üzeri. Bu aralıklar, katılımcıların günlük iş yüklerini sınıflandırarak düşük, orta ve yüksek yoğunlukta çalışma gruplarını karşılaştırabilmeye olanak sağlamaktadır. Katılımcıların tamamı soruya yanıt vermiştir. En yüksek işaretlenen seçenekten başlarsak; 39 kişi 9-12 saat, 19 kişi 5-8 saat, 6 kişi 13-16 saat, 4 kişi 17+ ve 2 kişi 0-4 saat arası çalıştıklarını belirtmiştir. Bu veriler, katılımcıların büyük çoğunluğunun günde minimum 5 saat çalıştığını göstermektedir; bu süre, iş yükünün aileye ve kişisel zamanlarına etkisini anlamada temel bir gösterge sunmaktadır. Nicel bulguların sağladığı bu çerçeve, nitel görüşmelerde elde edilen ayrıntılı deneyim ve gözlemlerle desteklenecektir.

“En büyük sıkıntı zaten zaman bizim için. Haftada bir pazarımız var, onda da hep beraber bahçedeki evimize gideriz. Öyle beraber oluruz. Haftada bir, anca öyle, o kadar.” (Katılımcı 11)

“Eşim bazen diyor; çok çalışıyorsun, vakit ayıramıyorsun. Yani zaman ayırma konusunda uyarıyor. E bu da tabi belli zamanla söyleye söyleye artık, o da artık alıştı, kabullendi. Eşime bazen dedim ki tamam dedim sana zaman ayırayım. Zaman ayırınca bakıyor ki işler hep ters gidiyor bu sefer. O da bu sefer bana hak veriyor. İşin başında durmasan olmuyor diyor...gerçekten vakit ayıramıyorum yani olmuyor.” (Katılımcı 10)

“Saatin yok, günün yok, bayramın yok. Yani bayramda çalışıyorsun, arife günü çalışıyorsun. Her gün çalışıyorsun.” (Katılımcı 8)

‘‘Ben hemen hemen vakit ayıramıyorum, yani esnaflıktan. Sabah geliyorsun, akşam çıkıyorsun. Bu yorgunlukla eve geliyorsun. Bir de buna ilaveten akşam çıktıktan sonra bu yorgunlukla işte konferanstır, işte taziye ziyaretleri benzer meşkaleler falan şey yapıyor. Yani çocuklara da vakiy ayıramıyorum. Hanımın işlerine zorunlu olduğu için, sağlık problemlerinden dolayı destek oluyorum.’’ (Katılımcı 4)

Genel olarak, katılımcıların çalışma süreleri ve iş yoğunlukları, aileye ve kendilerine ayırabilecekleri zamanı sınırlamaktadır. Nicel veriler ve nitel görüşmeler, bu dengenin her birey için farklı dinamikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, bir sonraki alt başlıkta aile içi iş bölümü ve buna bağlı olarak özellikle çocuk bakımına ayrılan zaman ve sorumluluklar incelenecektir.

8.8.AİLE İÇİ İŞ BÖLÜMÜ

Bu bölümde, katılımcıların ev içinde üstlendikleri görev ve sorumluluklar ele alınmaktadır. Aile içi iş bölümü, ev işlerinin ve bakım yükümlülüklerinin paylaşımını kapsamaktadır. Analiz, özellikle iki alt başlık üzerinden yürütülmüştür: çocuk bakımı ve yaşlı bakımı. Katılımcıların ifadeleri, iş bölümünün geleneksel roller, eş desteği ve bireysel tercihlerin bir araya gelmesiyle şekillendiğini göstermektedir.

Bir önceki başlıkta, katılımcıların zamanlarının büyük çoğunluğunu işe ayırdıkları görülmüştür. Çalışma sürelerinin uzunluğu, aileye ve kişisel zamanlarına ayrılacak süreyi sınırlamakta, dolayısıyla ev içi görevlerin dağılımı daha önemli bir hâl almaktadır. Araştırmanın nicel kısmında bulunan ankette en son bölümde ev işine yönelik bir soru bulunmaktadır. ‘‘Genellikle ev işleriyle kim ilgilenir?’’ sorusuna %64,3 gibi bir oranla, 45 kişi sadece eşim ilgilenir cevabını vermiştir. 14 kişi eşim ve ben eşit derecede ilgileniriz, 7 kişi tüm aile eşit derecede ilgileniriz, 3 kişi sadece ben ilgilenirim ve 1 kişi çoğunlukla eşim kısmen ben ilgilenirim cevabını vermiştir.

Ankette, ev işlerinin büyük ölçüde eşler tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı ev işlerini eşleriyle eşit olarak paylaştıklarını belirtse de, ağırlıklı olarak sorumluluğun eşlerde olduğu gözlemlenmiştir. Bu nicel bulgu, aile içi iş bölümünün genel eğilimini ortaya koymakta ve nitel görüşmelerle desteklenerek daha ayrıntılı bir çerçeve sunmaktadır.

“Ev işleriyle eşim ilgilenir. Kızlarda yardım ederler. Evdeki işleri onlar yapıyorlar.” (Katılımcı 5)

“Benim için çok fazla bi sıkıntı olmadı çünkü eşim çok cefakar, çok vefakar. Bütün işlerin cefasını o çekti. Hem çalıştı, hem çocuklara baktı, hem evin tüm işlerini gördü. Burada en çok yıpranan kişi eşimdir. Evdeki iş yükü eşimde. Eşim de eşim.” (Katılımcı 9)

“Ev işleriyle hanım ilgilenir. Sadece o ilgileniyor. Bıraksam dükkana da gelmek istiyor ama torun bakıyor şimdi de.” (Katılımcı 11)

Genel olarak, ev işlerinin ağırlıklı olarak eşler tarafından üstlenildiği ve bu sorumluluğun aile içinde belirli bir dağılım ile şekillendiği görülmektedir. Görüşülen katılımcılardan biri hariç, evli olan tüm katılımcılar eşlerinin ev sorumluluklarını üstlendiğini ifade etmiştir. Söz konusu katılımcı ise, eşinin hastalık sürecinde olması nedeniyle bu konuda yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede, bir sonraki alt başlıkta özellikle çocuk bakımına ayrılan zaman ve sorumlulukların nasıl organize edildiğini incelemek için temel oluşturmaktadır.

8.8.1. ÇOCUK BAKIMI

Aile içi iş bölümü incelendikten sonra, çocuk bakımına ayırdıkları zaman ve bu sorumluluğu nasıl paylaştıkları ele alınmaktadır. Hem günlük rutinler hem de bakım yükünün dağılımı, aile içi iş bölümünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, önce ankette çocuk bakımına ilişkin sorulara verilen yanıtlar incelenecektir.

Çocuk bakımına yönelik analizde, yaş aralığı için gruplandırma yapılmıştır. Ankette katılımcılara “18 yaş altında çocuğunuz var mı?” sorusu sorulduktan sonra var seçeneğini işaretledilerse çocuğun yaş aralığını seçmeleri istenmiştir. Bu kapsamda, 0-6, 7-12 ve 13-18 yaş aralığında çocuklar olarak sınıflandırma tercih edilmiştir. Bu sınıflandırma, okula giden ve gitmeyen çocukları ayırt ederek bakım yükünü daha net değerlendirebilmek amacıyla yapılmış olup, bir kısıtlılık olarak değerlendirilmelidir; özellikle aynı anda birden fazla çocuğu olan katılımcılar için analizde yanılgıya sebep olabilmektedir.

Ankette çocuk bakımına ilişkin olarak yöneltilen sorular, bakımın kim tarafından üstlenildiğini, çocuğun okula gidip gitmediğini, derslerine kimin yardımcı olduğunu, toplantılarına

kimin katıldığını, çalıştıkları sırada çocuklarına bakmak zorunda kalıp kalmadıklarını, çocuklarına ne sıklıkla vakit ayırabildiklerini ve iş nedeniyle çocuğa yeterli zaman ayıramadıklarını düşünüp düşünmediklerini kapsamaktadır.

İlk olarak, 18 yaş altı çocuğum var diyen kişilerden 23 tanesi 0-6, 27 tanesi 7-12, 21 tanesi de 13-18 yaş aralığını seçmiştir. Okul çağındaki çocukları ayırmamız gerekirse ‘Çocuğunuz okula gidiyor mu?’ sorusuna 9 kişi kreş/anaokuluna gidiyor, 21 kişi ilkokula gidiyor, 16 kişi ortaokula gidiyor, 18 kişi ise evet liseye gidiyor seçeneğini işaretlemiştir.

18 Yaş Altı Çocuk

0-6 yaş: 23

7-12 yaş: 27

13-18 yaş: 21

Okul Durumu

Kreş/Anaokul: 9

İlkokul:21

Ortaokul:16

Lise:18

Okul çağındaki çocuklar için “Çocuğunuz okula gidiyor mu?” sorusuna verilen yanıtlar, yaş gruplarıyla genel olarak tutarlı olsa da, bazı katılımcıların birden fazla çocuk için yanıt vermesi veya bazı soruları boş bırakması nedeniyle toplam sayılarda küçük farklılıklar gözlenmektedir.

Katılımcılara çocuk bakımına ilişkin soruları yanıtlarken, çocuğun yaşı ve bakım ihtiyacı dikkate alınarak kendi durumlarına uygun seçenekleri işaretlemeleri hatırlatılmıştır. Bazı katılımcılar uyum sağlamasa da cevap verme eğilimi göstermiştir; bu sorulara neredeyse tüm katılımcılar tarafından yanıt verilmiştir. Bu nedenle, çocuk bakımıyla ilgili verilerde yanılma payı olabileceği göz önünde bulundurularak, analiz genel bir çerçeve üzerinden ve en yaygın yanıtlar dikkate alınarak sunulacaktır.

“Çocukların bakımıyla kim ilgilenir?” sorusuna en yaygın yanıt, “eşim ve ben eşit derecede ilgileniriz” olmuştur. Bunu “sadece eşim ilgilenir” cevabı takip etmektedir; diğer yanıtlar ise çocukların artık büyüdüğü veya özel bir bakım gerektirmediği durumları yansıtmaktadır. Dikkat çekici bir bulgu olarak, “sadece ben ilgilenirim” seçeneği hiçbir katılımcı tarafından işaretlenmemiştir. Benzer şekilde, “derslere kim yardımcı olur?” sorusunda da en yaygın yanıt “eşim ve ben eşit derecede ilgileniriz” olmuştur; bunu “yardıma ihtiyacı yok”, ardından “sadece eşim”, “sadece ben” ve en son olarak “aile dışında birisi yardımcı olur” yanıtları takip etmektedir.

Okul çağındaki çocuklar için sorulan “okul toplantılarına kim gider?” sorusunda ise en fazla yanıt “genellikle eşim” olmuş, bunu “eşim ve ben birlikte”, ardından “sadece ben” ve en son birkaç kişi tarafından seçilen “hiçbirimiz” seçeneği takip etmiştir.

Genel olarak, çocuk bakımında sorumluluğun eşler üzerinde yoğunlukta olmasının yanında eşler arasında paylaşımın da bulunduğu söylenebilir. Nitel veri kısmında, bazı katılımcılar çocuklarının bakıma ihtiyaç duymadığını veya okul döneminde olmadıklarını belirtmiştir. Bu nedenle, onlara çocukları daha küçükken nasıl bir bakım verdikleri sorulmuştur. Araştırmanın bu başlığı için, özellikle 3 çocuğu da 18 yaşın altında olan çocuğu olan ve biri kreş, biri ortaokul, biri lise çağında olan bir katılımcıdan bu sorulara yönelik cevap alınabilmektedir.

“ Hayatımda bir dönem asla çocuklarımla vakit geçiremedim. Biz bir karar aldık zamanın geçtiğini anladıktan sonra. İlk çocuğumda hiçbir şey anlamadım, ikinci de öyle ama üçüncü çocuğumdan sonra çocuklarımla anı biriktirmediyimi fark ettim. Onlarla vakit geçirmenin ilgilenmenin para kazanmaktan daha önemli olduğunu anladım. Her gün vakit geçiriyorum. Mesela çocuğu okuldan alma işini kendime görev edindim. Hiçbir şey yapamasam da en azından okula getirip götürme kısmını yapıyorum. Beni görsün diyorum...Çocuğun bakımıyla ilgilenme karışık oluyor. Biz eşit derecede ilgileniyoruz. Ama tabii yoğunluk annesinde. Anneye %70 verelim...Bende vakit yok. Toplantılar, dersler gibi durumlarla daha çok anne ilgileniyor. Yine de beraber gitmeye çalışıyoruz...Eşim yetişemiyordu çocuklara, hala da yetişemiyor. Dışarıdan da yardım aldık, yani aile üyelerinden ” (Katılımcı 7)

Genel olarak, çocuk bakımında yoğun sorumluluk tek ebeveyn üzerinde toplanmaktadır şeklinde bir gözlem yapılabilir. Hem gözlemlendiği hem de kendileri de bahsettikleri üzere, esnafların iş yoğunluğu sebebiyle çocuklarına ayırabilecekleri zamanı sınırlamaktadır. Bu durum, çocuk bakımının ebeveynlerin iş temposu ve günlük rutinleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ve bakım sorumluluklarının tek taraflı olarak yoğunlaşabildiğini göstermektedir.

8.8.2.YAŞLI BAKIMI

Araştırmanın çevrimiçi anket bölümünde, katılımcıların ev içi durumlarını ve aile fertlerine dair bilgileri anlamak amacıyla yaşlı bakımıyla ilgili sorular da yer almıştır. Bu bölümde, evde yaşlı

bireylerin bulunup bulunmadığı, bakımlarının kim tarafından sağlandığı ve bakım ihtiyaçları gibi konular ele alınmıştır. Yüz yüze görüşmelerde ise katılımcılar arasında yaşlı bakımıyla ilgili belirgin bir durum gözlemlenmemiştir. 65 yaş üstü olan 4 katılımcı, kendilerinin bakıma ihtiyacı olmadığını belirtmiştir.

Çevrimiçi ankete katılım sağlayan 70 kişiden 55'i hanede yaşayan 65 yaş üstü bireyin bulunmadığını, 15 kişi ise bulunduğunu belirtmiştir. 15 kişiden ise yalnız 3 kişi hanedeki yaşlının bakıma ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılara, yaşlı bakımıyla ilgili en çok hangi zorluklarla karşılaştıkları da sorulmuş ve çoklu cevap seçeneği ile 6 yanıt kaydedilmiştir. Çoklu seçeneklerde 'Zaman ayıramıyorum', 'Maddi olarak zorlanıyorum', 'Psikolojik olarak yoruluyorum', 'Fiziksel olarak yoruluyorum', 'Arkadaşlarımla görüşemiyorum', 'Çocuklarıma daha az vakit ayırabiliyorum' ve 'Yaşlı bireyle iletişim kurmakta zorlanıyorum' yanıtları kaydedilmiştir.

Yaşlı bakımı ile ilgili son kısımda ise belediyeden ve devletten yaşlı bakımıyla ilgili destek alınıp alınmadığı sorulmuştur. Hanede 65 yaş üstü birey olduğunu söyleyen 15 kişiden 12'si belediye veya devlet tarafından sağlanan herhangi bir yaşlı bakım desteği almadıklarını ifade etmiştir.

9.SONUÇ VE TARTIŞMA

Farklı meslekleri bir çatı altında toplayan esnaflık, Türkiye toplumunda ekonomik ilerleyiş ve ticaret faaliyetlerde önemli yer tutmaktadır. Ticaret faaliyetlerinde etkin şekilde rol oynayan esnafların oluşturduğu ortak bir esnaflık kültürü de bulunmaktadır. Bu ortak kültür hem esnafların kendilerini hem de ailelerini kapsayarak toplumda samimi ilişkilerin barındığı bir ortam oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze esnafları kişisel ya da topluluk olarak anlamayı ve gözlemlemeyi amaçlayan farklı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar esnaflığı anlamayı ve birçok soruna çözüm getirmeyi amaçlayan çalışmalar bulunsada esnaf aile üyeleri bu çalışmalarda oldukça az değinilen kişilerdir. Esnaf aileleri, esnafların mesleklerini yerine getirirken onlara destek olan birincil kişilerdir. Bu nedenle bu çalışmada esnafların ve aile üyelerinin iş ve yaşam deneyimleri konusunda ne hissettikleri ve esnaflığın kendilerini nasıl etkilediğinin daha derinden anlaşılması istenmektedir. Ayrıca esnafların mesleklerini yürüttükleri tüm süreç boyunca

destekçileri olan ailelerinin perspektifinden bakılarak esnaf ailelerinin edindikleri olumlu ve olumsuz her türlü deneyimin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda katılımcılara iletilen interaktif anket ve yüz yüze gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanan veriler ışığında çalışmanın analiz kısmı sekiz farklı başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar birbiriyle ilişkili ve birbirini etkileyen konulardan oluşmaktadır. Başlıklar şu şekildedir: meslek seçimi, mesleki zorluklar, gelir durumu hakkındaki görüşler, esnaf ailelerinin işe desteği ve işe katılım eğilimleri, çocukların esnaflık mesleğine yönelimi, ebeveyn görüşleri: çocuğun esnaf olmasını isteme durumu, çalışma ve aile hayatı dengesi ve aile içi iş bölümü.

Anket ve derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizi sonucunda araştırmaya dahil olmayı kabul eden katılımcıların birçoğunun ailesinin de esnaflıkla uğraştığı ve kendilerinin de aile mesleği olarak aynı mesleği devam ettirdikleri görülmüştür. Bu duruma esnaf ailelerinde sıkça rastlanmaktadır. Kurumsallaşmış ya da büyümekte olan diğer mesleklerden farklı olarak küçük işletmelere sahip esnaf aileleri, mesleğin benimsenerek anne veya baba aracılığıyla çocuklara öğretilmesi yoluyla mesleki eğitim verebilmektedir. Katılımcıların birçoğunun mesleği babasından öğrenerek devam ettirmesi de bu durumu onaylar niteliktedir. Aile mesleğinin devamı şeklinde ilerleyen mesleklerin dışında başka işlerle ilgilenen bireylerin de esnaflığa ilgi duyduğu görülmektedir. Katılımcıların bazılarının görüşlerine göre ticaret ile uğraşmak, diğer mesleklerden daha fazla gelir getirebilmektedir.

Katılımcılara esnaflık mesleğinde en çok zorlandıkları konu sorulduğunda, yanıtlar esnaftan esnafa farklılaşmaktadır. Bu noktada sektör farklılıklarının farklı sorunları ortaya çıkardığı görülmektedir. Farklı sektörlerde mesleklerini icra eden esnaflar, belirsiz çalışma saatleri, düzensiz ve belirsiz ekonomik gelir ve müşteri ilişkileri gibi konularda zorluk çektiğinden bahsetmektedir. Bu zorluklar esnafların kendilerini ve aynı zamanda bakmakla yükümlü oldukları kişileri ve aile üyelerini de etkilemektedir. Özellikle belirsiz ve uzun çalışma saatleri ile çalışma hayatına devam eden esnafların ve ailelerinin yaşam planları esnaflığın ortaya çıkardığı bu çalışma koşulları nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Yine de birçok esnaf ile yapılan görüşmeler sonucunda hem esnafların hem de ailelerinin bu duruma alıştıkları ve artık olağan çalışma koşullarına ayak uydurarak yaşam planlarını sürdürdükleri görülmektedir. Bu anlamda esnafların

karşılaştıkları zorluklarla baş edebilmelerine yardımcı olan motivasyon kaynaklarından bir tanesi aileleridir. Her ne kadar ağır çalışma koşulları ve belirsizliklerle dolu bir çalışma hayatına sahip olsalar da esnaflar kendileriyle işbirliği içinde yaşam döngüsünde bulunan ailelerinin varlığı ile mesleklerini çok daha motive şekilde icra edebilmektedirler.

Araştırmada katılımcıların gelir konusundaki görüşlerine oldukça önem verilmektedir. Hem esnaflar hem de aileleri için elde ettikleri gelirin yeterli görülüp görülmediği, esnaf ailelerinin meslektan ne derece memnun olduğunun bir göstergesi olabilmektedir. Çoğu esnaf meslekleri aracılığıyla elde ettikleri geliri kendileri ve aileleri için yeterli bulmaktadır. Gelir yeterliliği konusundaki görüşlerin sürdürülen mesleğe ve aile yapısına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Çalışmada görüşlerini belirten katılımcıların birçoğu orta yaşlarda, emekli ve bakıma ihtiyaç duymayan çocukları olan kişilerdir. Bu ve bunun gibi etkenler dikkate alındığında gelirin yeterli veya yetersiz olma durumu kişinin hem kişisel hem ailesi ile edindiği deneyimlere göre değişiklik göstermektedir. Örneğin berber olan bir esnafın ticaret ile uğraşan bir esnaftan farklı derecede ekonomik sıkıntılar çekmesi esnaflık kültüründen farklı olarak sektör değişikliğine bağlı olabilmektedir. Diğer bir yandan esnaf olmak, kurumsal ve küreselleşmiş işlere göre daha fazla ekonomik avantaj sağlayabilmektedir. Kendi işlerinin patronu olan esnaflar iş planını kendileri yaparak ekonomik süreç planlarını gelir-gider düzeylerine göre ayarlayabilmektedirler.

Esnaflar genel anlamda kurumsallaşmamış küçük işletmelere sahip kişilerdir. Sahip oldukları işletmelerde esnaf eşleri, çocukları ve akrabaları da iş geliştirme süreçlerine dahil olabilmektedir. Bu anlamda yapılan iş sadece esnaf tarafından değil, esnafın ailesi ve yakınları tarafından da benimsenmektedir. Bu durum çalışma anlamında bazı karmaşıklıkları ortaya çıkartmaktadır. Eğer aile üyelerinden işyerinde görev alan, esnafa yardımcı olan birisi var ise bu kişinin çalışma saat ve koşulları işin niteliğini gösterebilmektedir. Katılımcılara eşlerinin ve çocuklarının işyerinde yardımcı olup olmadığı ile ilgili sorular sorulduğunda çoğunluklu olarak yardımcı olmuyor cevabı alınsa da yüz yüze görüşmelerde çok basit bir iş gibi görünen getir-götür işleri gibi görevleri aile üyelerinin üstlenmesi, görünmeyen emek ve esnafa olan aile desteğinin bir göstergesidir. Çocukların ya da eşin sigortalı olarak işletmede çalışması ise esnaflığın aile ile iç içe olmayı beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır. Çocuk sahibi olan katılımcıların çocuklarının esnaflığı devam ettirmeyi isteyip istemedikleri konusu esnaflığın modernleşen dünyada toplumsal olarak nerede konumlandığı ve bireylerin (özellikle genç bireylerin) gözünde nasıl

değerlendirildiğini ifade etmektedir. Çalışmada çocuğu olan esnafın çocuklarının babalarının mesleğini devam ettirmeyi isteyip istemedikleri ve esnaf olan katılımcının çocuklarının kendi mesleklerini devam ettirip ettirmeyeceği soruları yer almaktadır. Bulgulara göre, ailesinde esnaf olan çocukların çoğu esnaf mesleklerini devam ettirmeyi düşünmemektedir. Esnafın kendileri istemediği halde çocuklarının mesleği devam ettirmek istediği gibi örnekler bulunmaktadır. Bu durumun sebebi, dünya görüşünün değişmesi ve toplumsal yapının geçmişe göre farklılaşmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte, esnaf çocukları daha farklı mesleklere yönelme eğilimi göstermektedirler. Aynı şekilde esnaf da mesleklerinin zorlukları ve olumsuz yönleri nedeni ile çocuklarının farklı mesleklere yönelmesini istemektedirler.

Esnaf olmanın getirdiği olumsuzluklardan bir tanesi olan zaman yönetiminin zorlaşması konusu esnaf ve ailelerinin yakındığı konulardan bir tanesidir. Bazen haftanın yedi günü çalışan esnafın sabahdan akşama kadar işleriyle meşgul olmalarının bu kişilerin kendilerine ve ailelerine yetememesine neden olduğu görülmektedir. Bulgulardan da anlaşılabileceği gibi birçok esnaf belirsiz çalışma saatleri ve mesai dışı iş gereklilikleri nedeniyle zaman planlaması yapamamaktadır. Bu nedenle aile içinde belirlenmiş iş paylaşımı bulunmaktadır ve yaşam döngüsü genel hatlarıyla bu iş planı çerçevesinde ilerlemektedir. Kendisi esnaf olan katılımcıların yaşadıkları evdeki ev işleri, çocuk bakımı ve yaşlı bakımı ile genellikle esnafın eşleri ilgilenmektedir. Genellikle eşlerin çalışmaması bu noktada esnafa iş bölümü konusunda fayda sağlamaktadır. Görüşmeler sırasında eşleri çalışsaydı aynı düzeni kurup kuramayacakları sorusundan elde edilen bilgiler ışığında anlaşılabılır ki esnaf ve eşlerinin aynı anda çalışması aile içi iş paylaşımı konusunda karmaşıklıkların çıkmasına neden olabilmektedir. Bu anlamda esnaf eşleri, katılımcılara yardımcı olan ve hem maddi hem manevi destek sağlayan önemli kişilerdir.

Bu çalışmada, interaktif şekilde cevaplanan anket ve yüz yüze gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ile esnaflık yapan katılımcıların mesleklerini icra ettikleri süreç boyunca ailelerinin nasıl konumlandığı, esnaf olmanın hangi etkileriyle karşılaştıkları ve bu süreci nasıl yönettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında birçok konuda fikir elde edilse de esnaf ailelerinin maddi durumları ve duygusal boyutlarının gözlenmesi oldukça derin bir konudur.

10.ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçları, esnaflığın yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı olmadığını; aynı zamanda güçlü sosyal ve kültürel temellere sahip bir yaşam biçimi olduğunu göstermektedir. Ancak bulgular, esnaflığın günümüz koşullarında çeşitli dönüşümler yaşadığını da ortaya koymaktadır. Ekonomik belirsizlikler, artan rekabet ve genç kuşakların farklı meslek tercihlerine yönelmesi, geleneksel esnaflık anlayışını giderek zayıflatmakta ve yalnızca bireysel geçim yollarını değil, esnaflık etrafında şekillenen toplumsal ilişkileri de etkilemektedir.

Araştırmada görüşülen esnafın büyük bir kısmı, uzun çalışma saatleri ve düzensiz gelir nedeniyle aileleriyle yeterince vakit geçiremediklerini belirtmişlerdir. Bu durum, aile içinde hem duygusal hem de işlevsel rollerin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Esnaf eşleri ise çoğu zaman görünmeyen emekleriyle bu sürecin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bu açıdan, esnaflığın devamlılığı yalnızca ekonomik koşullara değil, aynı zamanda aile içi ilişkilerin niteliğine ve dayanışma düzeyine de sıkı sıkıya bağlıdır.

Bu bağlamda, esnaf ailelerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve aile içi dayanışmanın güçlendirilmesi, esnaflığın modern toplumsal koşullara uyum sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, esnaf ve sanatkarların örgütlü yapısı içinde önemli bir yere sahip olan ESDER gibi kuruluşların, esnaf ve aile üyelerine yönelik sosyal, eğitimsel ve psikolojik destek faaliyetleri önemli bir rol oynamaktadır. ESDER'in, esnaf ailelerinin görünmeyen emeğini görünür kılacak farkındalık çalışmaları yürütmesi ve aile içi iletişimi destekleyen programlar düzenlemesi, hem esnaflığın kültürel mirasının korunmasına hem de yeni kuşaklara aktarılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

1. Esnaf ve aile üyeleri, karşılıklı emeklerini takdir etmeli, sorumlulukları paylaşmalı ve aile içi dengeyi korumak için bilinçli çaba göstermelidir. Bu amaçla düzenlenecek seminerler, çalıştaylar ve farkındalık programları etkili olacaktır.
2. Esnaf eşleri, çoğu zaman görünmeyen emekleriyle aile yaşamını sürdürmektedir. Onlara yönelik kişisel gelişim, girişimcilik ve mesleki beceri kazandırıcı programlar, hem aile ekonomisine hem de bireysel özgüvenlerine katkı sağlayacaktır.
3. Uzun çalışma saatleri ve düzensiz gelir, aile içi yaşamı ve çocuklarla geçirilen zamanı kısıtlamaktadır. Esnafın iş planlarını daha sistemli yapmaları ve ailelerine zaman

ayırabilmeleri teşvik edilmelidir. Özellikle çocukların gelişim dönemleri ihmal edilmemelidir.

4. Genç nesillerin esnaflığa ilgisi sınırlıdır. Bu nedenle esnaflığın modern değerlerle ve girişimcilik fırsatlarıyla yeniden tanıtılması, gençlerin katılımını artıracak eğitim programları ve deneyim aktarımları önemlidir.
5. Ekonomik belirsizlikler ve yoğun iş temposu, ailelerde stres ve yorgunluk yaratmaktadır. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla psikolojik destek, sosyal etkinlikler ve dayanışma ağlarının güçlendirilmesi, esnaflar ve esnaf aileleri için fayda sağlayabilir.

Bu öneriler, esnaflığın ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını destekleyerek sürdürülebilirliğini sağlamayı ve esnaf ailelerinin yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, N. & Bağrıyanık M. F. (2019). Esnaflara Dair Çalışmaların Kayıp Halkası: Sosyal Sermaye. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 313-342.
- Demirer, Ö., Bayramoğlu, G., Şeker, Y., Konak, F. & Şahin, M. (2017). Esnaf Ve Sanatkâr İşletmelerinin Sorunları Ve Çözüm Önerileri: Çorum İlinde Bir Araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 153-170.
- Deveci, S. (2021). Ahilik Teşkilatı Ve Esnaf Zümreleri. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (5), 54-87.
- Gülsoy, S., & Şişecioglu, Ş. (2023). The change of the tradesmen culture: The impact of e-commerce in Erzurum. *Edebiyat Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (71), 18-26.
- Gürel, S., Özsoy, S. & Dönmez, R. Ö. (2017). Aile Sağlığı Merkezlerinde Çalışan Evli Hemşirelerin İş-Aile Çatışma Düzeyini Etkileyen Faktörler. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (3), 150–156.
- Karapınar, P. B., İlsev, A. & Ergeneli, A. (2006). İş-Aile ve Aile-İş Çatışmasına Etki Eden Demografik Değişkenler ve Bu Çatışmalar Arasındaki İlişki. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 85-108.
- Koşay, H. Z. (1977). Türkiye'de Esnaf Teşkilâtı Ahilik ve Gelenekleri. *Türk Etnografya Dergisi*, (66), 63-74.
- Malkoç, E. (2016). Ahilik Sistemi Örgütlenme Yapısının Günümüz Türkiye Esnaf Ve Sanatkarları Konfederasyonu İle Karşılaştırılması. [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldız, S. (2001). Kişilik ve meslek seçimi arasındaki ilişki ve bir uygulama. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tomak, S. & Yıldız, E. (2024). Esnaf Ekonomisi ve Uygulamaları: Mersin Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 134-154.

12. EKLER

EK1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANKET FORMU

1.BÖLÜM Araştırma Konusu, Anket Detayları ve Onam Formu

Bu araştırma, Esnaf ve Sanatkarlar Derneği tarafından yürütülmektedir. Araştırmanın amacı, Türkiye’de esnaf ailesi olmanın getirdiği sorumlulukları ve deneyimleri daha iyi anlamaktır.

Bu anket formu, “Esnaf Ailesi Olmak” konusunun esnaf eşleri ve çocukları tarafından nasıl deneyimlendiğini kültürel bağlamda analiz etmeyi ve esnaf ailelerinin yaşam deneyimlerini daha yakından incelemeyi hedeflemektedir.

Araştırmaya katılım tamamen **gönüllülük esasına dayanmaktadır** ve ücretsizdir. Anket kapsamında esnaf aile üyelerinin çalışma saatleri ve aile yaşantısına dair bazı soruları yanıtlamaları beklenmektedir. Katılım sırasında dilediğiniz an anketi sonlandırabilirsiniz.

Vereceğiniz bilgiler yalnızca araştırma amaçlı kullanılacak olup, kişisel verileriniz hiçbir şekilde üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Anketi tamamlamanız yaklaşık **10-15** dakika sürecektir.

Bu ankete katılımda tamamen gönüllülük esastır. Katılmayı kabul ediyor musunuz?

- ☐ Evet, kabul ediyorum
☐ Hayır, kabul etmiyorum

2.BÖLÜM Demografik Bilgiler

Anketin bu kısmında yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi temel bilgileri öğrenmeyi amaçlayan sorular yer almaktadır.

2.2 Adınız-Soyadınız

2.2 Cinsiyetiniz

- ☐ Erkek
☐ Kadın

2.3 Yaşınız

2.4 Mesleğiniz

2.5 Dükkanınız varsa adı nedir?

2.6 Dükkanınız varsa bulunduğu il ve ilçe nedir?

2.7 Eğitim durumunuz

- ☐ İlkokul mezunu
☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu
☐ Lisans mezunu
☐ Yüksek lisans mezunu
☐ Doktora mezunu

2.8 Üniversite mezunuysanız, hangi bölümden mezun oldunuz?

2.9 Medeni durum

- ☐ Evli
☐ Bekar
☐ Boşanmış
☐ Dul

2.10 Hanenizde kaç kişi yaşıyor?

2.11 Kaç çocuğunuz var?

- ☐ 0
☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5 ve üstü

2.12 Hanenizde sizinle birlikte yaşayan kaç çocuğunuz var?

- ☐ 0
☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5 ve üstü

2.13 Çocuğunuz (veya çocuklarınızın) cinsiyeti nedir?

- ☐ Sadece erkek çocuk (veya çocuklarım) var
☐ Sadece kız çocuk (veya çocuklarım) var
☐ Hem kız hem erkek çocuğum var

2.14 18 yaşından küçük çocuğunuz var mı?

- ☐ Evet
☐ Hayır

2.15 18 yaş altındaki çocuğunuz (veya çocuklarınız) hangi yaş aralığında yer alıyor?

- ☐ 0-6
☐ 7-12
☐ 13-18

2.16 Hanenizde yaşayan 65 yaş üstü birey var mı?

- ☐ Var
☐ Yok

3.BÖLÜM Yaşlı Bakımı

Bu bölüm hanede yaşayan yaşlı bireylerin kişisel bakım ve ihtiyaçlarına ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

3.1 Hanenizdeki 65 yaş üstü kişi (veya kişiler) bakıma ihtiyaç duyuyor mu?

- ☐ Evet
☐ Hayır

3.2 Yaşlı (veya yaşlılar) bakımıyla genellikle kim ilgilenir?

- ☐ Çoğunlukla ben ilgilenirim.
- ☐ Eşim ve ben eşit derecede ilgileniriz.
- ☐ Çoğunlukla eşim ilgilenir.
- ☐ Diğer akrabalar ilgilenir.
- ☐ Aile dışında birisi ilgilenir (bakıcı, yardımcı).
- ☐ Diğer

3.3 Yaşlı bakımı ve ihtiyaçlarını karşılarken en çok hangi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?

- ☐ Zaman ayıramıyorum
- ☐ Maddi olarak zorlanıyorum
- ☐ İş yerindeki işlerim aksıyor
- ☐ Psikolojik olarak yoruluyorum
- ☐ Fiziksel olarak yoruluyorum
- ☐ Arkadaşlarımla görüşemiyorum
- ☐ Ailemle daha az vakit geçiriyorum
- ☐ Çocuklarıma daha az vakit ayırıyorum
- ☐ Tükenmiş hissediyorum
- ☐ Yaşlı birey (veya bireylerle) iletişim kurmakta zorlanıyorum
- ☐ Yaşlı birey (veya bireyleri) sağlık kuruluşuna götürmekte zorlanıyorum.

3.4 Yaşlı bakımı konusunda belediyeden destek alıyor musunuz?

- ☐ Evet, alıyorum
- ☐ Hayır, almıyorum

3.5 Yaşlı bakımı konusunda devletten destek alıyor musunuz?

- ☐ Evet, alıyorum
- ☐ Hayır, almıyorum

4.BÖLÜM Çocuk Bakımı

Bu bölüm çocukların bakım ve ihtiyaçlarının kim tarafından karşılandığını anlamayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Çocuğunuzun yaş aralığına ve durumuna göre size uygun olan soruları cevaplayabilirsiniz.

4.1 Çocukların bakımıyla genellikle kim ilgilenir?

- ☐ Çoğunlukla ben ilgilenirim.
- ☐ Eşim ve ben eşit derecede ilgileniriz.
- ☐ Sadece eşim ilgilenir.
- ☐ Diğer akrabalar ilgilenir.
- ☐ Aile dışında birisi ilgilenir (bakıcı, yardımcı).
- ☐ Diğer

4.2 Çocuğunuz okula gidiyor mu?

- ☐ Hayır gitmiyor.
- ☐ Evet, kreş/anaokulu'na gidiyor.
- ☐ Evet, ilkokul'a gidiyor.
- ☐ Evet, ortaokul'a gidiyor.

- ☐ Evet, lise'ye gidiyor.
- ☐ Evet, üniversite'ye gidiyor.
- ☐ Diğer

4.3 Çocuklara derslerinde kim yardımcı olur?

- ☐ Sadece ben yardımcı olurum
- ☐ Eşim ve ben eşit derecede yardımcı oluruz
- ☐ Sadece eşim yardımcı olur
- ☐ Diğer akrabalar yardımcı olur
- ☐ Aile dışında birisi yardımcı olur (öğretmen)
- ☐ Çocuğumun derslerde yardıma ihtiyacı yok

4.4 Okul toplantılarına kim gider?

- ☐ Genellikle ben
- ☐ Genellikle ben ve eşim birlikte
- ☐ Genellikle eşim
- ☐ Abi, abla, kardeş
- ☐ Dede/nine
- ☐ Diğer akraba (teyze, dayı, hala, amca vb.)
- ☐ Diğer kişiler (komşu, uzak akraba, arkadaş vb.)
- ☐ Hiçbirimiz

4.5 Çalıştığınız sırada çocuklarınıza bakmak zorunda kaldığınız oluyor mu?

- ☐ Evet, sık sık
- ☐ Evet ara ara
- ☐ Nadiren
- ☐ Hayır, hiç

4.6 Çocuklarınızla ne sıklıkla vakit geçirebiliyorsunuz?

- ☐ Her gün (kısa süreli bile olsa) vakit geçirebiliyorum.
- ☐ Haftada birkaç kez vakit geçirebiliyorum.
- ☐ Haftada 1–2 kez vakit geçirebiliyorum.
- ☐ Nadiren vakit geçirebiliyorum.
- ☐ Hiç vakit geçiremiyorum.
- ☐ Diğer

4.7 İşinizin çocuklarınıza yeteri kadar vakit ayıramamanıza neden olduğunu düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Diğer

5.BÖLÜM İş Tanımı ve Detayları

Bu bölümde yürüttüğünüz iş ile aile üyelerinizin işletmeye katkılarına ilişkin sorular yer almaktadır.

5.1 Hangi iş ile uğraşıyorsunuz?

5.2 Çalıştığınız işletmenin sahibi kimdir?

- ☐ Yalnızca ben

☐ Aile işletmesi

☐ Ortak(lar) ile birlikte

5.3 İşletmenizde aileniz dışında kaç kişi çalışıyor?

5.4 Günlük ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?

☐ 0-4

☐ 5-8

☐ 9-12

☐ 13-16

☐ 17 saat ve üzeri

5.5 Gelir düzeniniz nasıl?

☐ Düzenli (Her ay neredeyse aynı)

☐ Düzensiz (Bir ay yüksekken diğer ay düşük)

5.6 Gelir düzeyiniz siz ve ailenizin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli mi?

☐ Oldukça yeterli

☐ Yeterli

☐ Ne yeterli ne yetersiz

☐ Yetersiz

☐ Çok yetersiz

5.7 Kaç yıldır bu meslekle uğraşıyorsunuz?

☐ 0-10

☐ 10-20

☐ 20 ve üstü

5.8 Eşiniz işletmenizde size yardım ediyor mu?

☐ Gönüllü olarak sigortası olmadan çalışıyor.

☐ Sigortalı olarak çalışıyor.

☐ Eşim yardım etmiyor.

5.9 Çocuk(lar) işletmenizde size yardım ediyor mu?

☐ Gönüllü olarak sigortası olmadan çalışıyor.

☐ Sigortalı olarak çalışıyor.

☐ Eşim yardım etmiyor.

☐ Diğer

5.10 Çocuğunuz (veya çocuklarınızın) işinizi devam ettirmesini istiyor musunuz?

☐ Hem kız çocuğumun hem erkek çocuğumun devam ettirmesini isterim.

☐ Erkek çocuğumun devam ettirmesini isterim.

☐ Kız çocuğumun devam ettirmesini isterim.

☐ Çocuğumun işimi devam ettirmesini istemem.

☐ Diğer

5.11 Çocuğunuz (veya çocuklarınız) işletmenizde çalışmayı istiyorlar mı?

☐ İşletmede çalışmayı isteyen çocuğum var.

☐ İşletmede çalışmayı isteyen çocuğum yok.

5.12 ‘İşletmede çalışmayı isteyen çocuğunuz var’ seçeneğini işaretlediyseniz, kaç çocuğunuz işletmede çalışmak istiyor?

☐ Hepsi

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4+

5.13 Genellikle ev işleriyle kim ilgilenir?

☐ Sadece ben ilgilenirim

☐ Eşim ve ben eşit derecede ilgileniriz

☐ Sadece eşim ilgilenir

☐ Tüm aile eşit derecede ilgileniriz

☐ Diğer

5.14 Araştırmayla paylaşmak istediğiniz başka bir düşünce, görüş veya öneri var mı?